

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Diplomová práce

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Historický ústav

**Barokní urbanismus na příkladu sakrálních staveb
ve Dvoře Králové nad Labem**

Diplomová práce

Autor: Bc. Josef Langfelner
Studijní program: N0114A300053 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy – Historie
Učitelství pro střední školy – Základy techniky
Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.
Oponent práce: PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D

Zadání diplomové práce

Autor:	Josef Langfelner
Studium:	P21P0690
Studijní program:	N0114A300053 Učitelství pro střední školy
Studijní obor:	Dějepis, Základy techniky
Název diplomové práce:	Barokní urbanismus na příkladu sakrálních staveb ve Dvoře Králové nad Labem
Název diplomové práce AJ:	Baroque urbanism on the example of sacral buildings in Dvůr Králové nad Labem

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce je podat ucelený obraz o sakrálních stavbách ve Dvoře Králové nad Labem v období baroka a jejich významu v městských dějinách při utváření podoby města. Práce obsahuje jednak popis jednotlivých sakrálních staveb, postavených v barokním období ve Dvoře Králové n. L., ale také důvod jejich postavení včetně významu v městských dějinách. Dále se zabývá sakrální architekturou a jejím přínosem pro barokní dobu. Výzkum je založen na archivních pramenech a odborné literatuře. Užití metody výzkumu: přímá, nepřímá a geografická.

Základní prameny:

Pamětní kniha obce Dvůr Králové nad Labem od roku 1417, Státní okresní archiv v Trutnově, fond Archiv města Dvůr Králové nad Labem, inv. č. p11; *Památní kniha čís. III Děkanství Dvůr Králové nad Labem, farnost sv. Jana Křtitele od roku 1011*, opis z roku 1837, Děkanství Dvůr Králové nad Labem.

Základní literatura:

HALÍK, Tomáš, *Dějiny Dvora Králové nad Labem*, Dvůr Králové nad Labem 1926; LANGFELNER, Josef, *Děkanství chrám svatého Jana Křtitele a Panny Marie Ochránkyně města ve Dvoře Králové nad Labem*, České Budějovice 2017; POCHE, Emanuel, *Soupis památek historických a uměleckých v okrese královédvorském*, Praha 1937; PRAŽÁK, Václav, *Baroko východních Čech*, Hradec Králové 1999; TOMKOVÁ, Eva — JIŘIČKOVÁ, Alexandra, *Dvůr Králové nad Labem a okolí: historie a současnost ve fotografii*, Dvůr Králové nad Labem 2005; VITÁK, Antonín Konstantin, *Dějiny královského věnného města Dvora Králové nad Labem*, Praha 1867.

Zadávající pracoviště:	Historický ústav, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.
Oponent:	PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	24.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

.....

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Zdeňku Beranovi, PhD. za rady, připomínky a podněty při vedení diplomové práce.

Anotace

LANGFELNER, Josef, Barokní urbanismus na příkladu sakrálních staveb ve *Dvoře Králové nad Labem*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 76 s. Diplomová práce.

Cílem diplomové práce je podat ucelený obraz o barokním urbanismu na příkladu sakrálních staveb ve Dvoře Králové nad Labem. Práce se zabývá důvody vzniku jednotlivých staveb ve městě, v rámci čehož zkoumá smysl dané stavby z urbanistického pohledu, ale přihlíží také k náboženským a kulturním hlediskům každého objektu. Stavby jsou rovněž zasazovány do širšího kontextu daného období, kde se práce rovněž zabývá významem a přínosem dané stavby. Výzkum je založen na archivních pramenech a odborné literatuře; využívá metody přímé, nepřímé a geografické.

Klíčová slova: Sakrální stavby, Dvůr Králové nad Labem, dějiny měst, baroko, 17. století, 18. století.

Annotation

LANGFELNER, Josef, *Baroque urbanism on the example of sacral buildings in Dvůr Králové nad Labem*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 76 pp. Thesis.

The aim of the thesis is to present a comprehensive picture of Baroque urbanism using the example of sacred buildings in Dvůr Králové nad Labem. The thesis deals with the reasons for the creation of individual buildings in the city, within which it examines the meaning of the given building from an urban point of view, but also takes into account the religious and cultural aspects of each building. The buildings are also placed in the wider context of the given period, where the work also deals with the meaning and contribution of the given building. The research is based on archival sources and professional literature; uses direct, indirect and geographical methods.

Keywords: Sacred buildings, Dvůr Králové nad Labem, Town's history, baroque, 17th century, 18th century.

Obsah

Úvod.....	1
1. Barokní urbanismus.....	6
2. Barokní urbanismus ve Dvoře Králové nad Labem.....	11
3. Královédvorské sakrální stavby se vztahem k barokní urbanistické koncepci.....	18
3.1. Kaple sv. Jana Křtitele na poušti.....	18
3.2. Kostel Nanebevzetí Panny Marie.....	22
3.3. Kaple sv. Jana Nepomuckého.....	25
3.4. Svatojánské oratorium.....	28
3.5. Kostel Povýšení Svatého Kříže.....	36
3.6. Mariánský sloup.....	41
3.7. Kaple sv. archanděla Michaela.....	51
Závěr.....	52
Seznam pramenů a literatury.....	55
Přílohy.....	58

Úvod

Barokní doba, v českých zemích často udávána v letech 1620–1780, s sebou přinesla nejen nový architektonický sloh, ale také přemýšlení o celkové koncepci uspořádání měst. Velký rozvoj nastal ve 2. polovině 17. století, kdy se po konci třicetileté války začala země zotavovat. Z důvodu války zůstalo mnoho pozemků a budov volných a neobydlených, což umožňovalo uskutečňovat nové stavební plány. V duchu barokního myšlení se i nový sloh vyznačoval snahami o přesnost, symetrii a dokonalost, a to nejen ve stavbě a výzdobě budov, ale také při stavbě a přestavbě měst. Širší barokní urbanistické koncepce lze spatřit ve městech jen výjimečně, spíše docházelo k tomu, že bylo zachováno historické jádro a upravovány byly pouze světské a církevní stavby uvnitř měst. Zároveň s tím byly ve městech přistavovány dominanty (sloupy se sochami svatých, kašny nebo sochy), čímž dostávaly městské prostory nový ráz. Jednalo se o tzv. „barokizaci měst“, přičemž vše muselo splňovat jistou symetrii a přesnost, k čemuž se ještě přidával duchovní rozměr staveb vyjadřovaný pomocí symbolů. Vedle této barokizace měst vznikaly také plány na vytvoření rozsáhlých komplexů budov „na zelené louce“, kde lze pro příklad uvést rozšíření Jičína Albrechtem z Valdštejna nebo výstavbu Kuksu Františkem Antonínem hrabětem Šporkem.¹

V českých zemích lze barokní dobu rozdělit do tří částí, přičemž každá z těchto částí má svůj pohled na budování staveb a urbanismus. V první fázi, tzv. raném baroku, přicházeli do Čech italští umělci, kteří zde rozšiřovali barokní umění. Nejprve byly v tomto stylu stavěny převážně církevní budovy, avšak nelze opomenout přestavbu a rozšíření města Jičína Albrechtem z Valdštejna v duchu barokního urbanismu. V tomto období byly převážně opravovány církevní a světské stavby z důvodu probíhající třicetileté války a nových staveb nevznikalo mnoho. Po skončení války se začaly hojně objevovat také plastiky a sloupy na veřejných prostranstvích.

Během vrcholného baroka, jak je tato fáze nazývána, působí ještě stále italští architekti a umělci, ale do popředí se dostávají již zdomácnělí stavitelé a české země se stávají centrem barokního slohu. Na rozvoji architektury se podílejí mimo šlechtu a církve i města. V tomto období se jednak barokizují starší stavby, jako například kostel sv. Vojtěcha v broumovském klášteře, ale také se staví nové, např. komplex v Kuksu. Mimo čistý barokní sloh se rozvíjí také tzv. „barokní gotika“, jejímž hlavním představitelem je Jan Blažej Santini.

1 Jiří HRŮZA – Josef ZAJÍC, *Vývoj urbanismu I.*, Praha 1997, s 181–182.

Poslední období, známé jako pozdní baroko, přináší doznívání tohoto dynamického slohu, které se poté dělí na dva směry. Jedním z nich je rokoko a druhým klasicismus. V barokním slohu byly budovány nejen světské stavby, ale také kostely, kaple a ostatní církevní stavby, které spoluutvářely celkový pohled na město.²

V rámci barokního urbanismu se vytváří koncepce uspořádání měst, která klade důraz na pravidelnost, přesnost a symetrii. Pojem urbanismus vycházející z latinského výrazu „urbs“ je možné chápat jako celkové plánování a výstavbu měst. S tím souvisí rovněž výstavba jednotlivých budov, které musely tuto koncepci naplňovat. Barokní doba přináší vrchol vývoje tradičních urbanistických kompozic, kdy jednak vychází z renesančních záměrů, které poprvé v dějinách chápaly výstavbu města jako komplexní celek nadřazený jednotlivým budovám, na druhou stranu tyto představy rozvíjí a obohacuje v takové míře, které se nepodařilo předtím ani poté dosáhnout znovu. Spolu s představou o symetrické a pravidelné výstavbě měst se však v českých zemích do popředí dostává tzv. „české baroko“, které muselo najít kompromis mezi plánováním v barokně urbanistických souvislostech a skutečností středověkých základů českých měst. České baroko je tak spojením barokních budov tíhnoucích k pravidelnosti a symetrii se staršími nepravidelnými a asymetrickými prostory. Tím vzniká jisté napětí symetrie v asymetrii a pravidelnosti v nepravidelnosti s přihlédnutím k tomu, že většina staveb té doby vznikala přestavbou starších středověkých objektů, čímž byly nové budovy ve svém situování i půdorysu do značné míry ovlivněny původní stavbou.³

Tématu urbanismu se věnují například publikace Jiřího Hrůzy a Jana Zajíce *Vývoj urbanismu*,⁴ nebo knihy Karla Kibice *Vývoj architektury a urbanismu*.⁵ Tito autoři se věnují urbanismu komplexně, přičemž nechávají dostatečný prostor právě urbanismu v barokním období. Jako poslední publikací, která se zabývá tématem urbanismu v baroku je možné uvést *Českou krajinu a baroko* od Pavla Hájka,⁶ kde je toto téma představeno na příkladu města Jičína a jeho okolní krajiny.

Tato diplomová práce se zabývá barokním urbanismem na příkladu sakrálních staveb ve Dvoře Králové nad Labem. Toto město postavené na středověkých základech si prošlo ve zkoumaném období postupnou barokizací, kdy byly světské i církevní budovy stavěny a přestavovány v barokním stylu. Zároveň zde byly přidávány i barokní prvky, které dávaly městu barokní vzhled. V rámci této práce budou představeny barokní sakrální stavby, které odrážely

2 Karel KIBIC, *Vývoj architektury a urbanismu III, Architektura renesanční a barokní*, Praha 1983, s. 138–139.

3 J. HRŮZA – J. ZAJÍC, *Vývoj urbanismu...*, s. 182.

4 Tamtéž.

5 K. KIBIC, *Vývoj architektury...*

6 Pavel HÁJEK, *Česká krajina a baroko*, Jičín 2019.

zbožnost barokního člověka a zároveň jejich postavení bylo důležité z hlediska urbanistického pohledu na město. Vzhledem k určité podobnosti lze církevní stavby porovnat s jejich umístěním v ostatních městech, a tak mimo jiné poznat důležitost jednotlivých staveb pro dané město. Nelze se vyhnout ani umělcům, převážně sochařům, architektům a stavitelům, kteří na daných stavbách pracovali. Tím se otevírají dveře pro poznání staveb z pohledu autora. Na základě toho lze zkoumat rozsah umělcovy působnosti, ale hlavně různé vlivy, které ho při tvorbě ovlivnily, a daly základ pro vznik dané stavby. Na základě různých úhlů pohledu na danou stavbu je možné určit nejen urbanistický záměr výstavby, ale také pochopit význam této stavby pro barokního člověka, a v neposlední řadě také poznat finanční a sociální stav města.

Tyto pohledy lze zkoumat v rámci Dvora Králové nad Labem na příkladu různých druhů sakrálních staveb, které se barokním obdobím zapojily do utváření tváře města. V konkrétních příkladech jde v první řadě o stavby, které v tomto období byly postaveny, a na kterých se barokní umělecký sloh odrazil nejvíce. Jedná se o kapli svatého Jana Křtitele na poušti (1671), kapli svatého Jana Nepomuckého (1718), kapli svatého archanděla Michaela (1755), Oratorium svatého Jana Nepomuckého (1730/1735) a Mariánský sloup na hlavním náměstí (1754). Dále se jedná o kostel Povýšení Svatého Kříže (1752) a kostel Nanebevzetí Panny Marie (1677), které byly postaveny v období baroka, nicméně byly zbudovány přestavbou dříve stojících kostelů. Poslední skupinou sakrálních staveb utvářející tvář města v období baroka je děkanský kostel sv. Jana Křtitele (1400), který si uchoval svoji gotickou podobu přes celé barokní období a tato doba se na něm projevila pouze v drobných interních úpravách. Tím se tento kostel zapojil rovněž do urbanismu Dvora Králové v baroku, ale v ničem významném ho neovlivnil.

Práce vychází hlavně z archivních pramenů a z nich dostupných edic, které se dotýkají dějin města Dvora Králové nad Labem. Základními prameny o dvorských dějinách se staly kroniky města a královédvorské farnosti, konkrétně *Pamětní kniha let 1417–1823*⁷ a *Památní kniha č. III.*⁸ Mezi edice, ze kterých práce vychází patří *Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorskou od smrti Husovy až do doby Koniášovy*⁹ a *Jich Milostí královen Českých urození páni Podkomoři a Hofrychtěři*¹⁰ od zakladatele královédvorského

7 Státní okresní archiv v Trutnově (dále SOkA Trutnov), fond (dále f.) Archiv města Dvora Králové nad Labem (dále AMDKnL), inventární číslo (dále inv. č.) 11, kniha (dále kn.) 1.

8 Děkanství Dvůr Králové nad Labem, Památní kniha čís. III. *Děkanství Dvůr Králové nad Labem, farnost sv. Jana Křtitele od roku 1011*, opis z roku 1837.

9 *Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorskou od smrti Husovy až do doby Koniášovy*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1913.

10 *Jich Milostí královen Českých urození páni Podkomoři a Hofrychtěři*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1910.

městského muzea Antonína Schulze. Dále také *Pokus o stručné dějiny Dvora Králové*¹¹ od královéhradeckého hejtmána a archeologa Karla Josefa Bienera, rytíře z Bienenbergu, který zpracoval 30 listin týkajících se tohoto města v časovém období 1313–1773 a vytvořil z nich první chronologický přehled historických událostí Dvora Králové nad Labem.

Tato práce vychází rovněž z publikací autorů, kteří se snažili podat komplexní přehled dějin Dvora Králové nad Labem. Mezi přední autory lze řadit Antonína Konstantina Vitáka, který sepsal *Dějiny královského věnného města Dvora Králové nad Labem*¹² ve druhé třetině 19. století a gymnaziálního pedagoga Tomáše Halíka s jeho knihou *Dějiny Dvora Králové*.¹³ Z uměleckého hlediska lze zařadit *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Královédvorském*¹⁴ od Emanuela Pocheho. Práce rovněž využívá nejnověji zpracované dějiny města v rámci *Historického atlasu měst České republiky, svazku 34*,¹⁵ ze kterého byly velkým přínosem pro práci také přiložené mapové listy. Dále byly k práci využity monografie týkající se daného tématu, tj. barokního období, urbanismu nebo jednotlivých památek.

Hlavním cílem diplomové práce je podat ucelený obraz o barokním urbanismu na příkladu sakrálních staveb ve Dvoře Králové nad Labem. Dílčím cílem je poté podat odpověď na důvod vytvoření jednotlivých staveb ve městě na základě jejich funkce, a také se zaměřit na místo postavení dané stavby. Dalším dílčím cílem je zkoumat význam dané stavby pro město a jeho obyvatele a jednotlivé stavby zasadit do širšího kontextu daného období. Pomocí dílčích cílů lze naplnit hlavní cíl a podat ucelený obraz o barokním urbanismu analýzou každé stavby a její funkce.

Téma diplomové práce se zaměřuje na málo prozkoumané období barokního urbanismu a zvláště na příkladu sakrálních staveb. Práce je rozdělena do tří kapitol, přičemž první kapitola pojednává o barokním urbanismu z obecného hlediska a rozebírá jednotlivá období baroka pohledem na významné stavby a jejich zařazení do urbanistické koncepce. Druhá kapitola přidává přehled jednotlivých sakrálních staveb ve Dvoře Králové nad Labem, které do utváření barokní podoby města zasahovaly. Mimo sakrální stavby se zmiňuje i o světských stavbách ze sledovaného období. Poslední kapitola je rozdělena na sedm podkapitol, kdy každá

11 Carl Joseph BIENER VON BIENENBERG, *Versuch einer kurgesfaßten Geschichte der Stadt Königin-Hof: Worinenn XXX. Urkunden enthalten sind*, Praha 1782.

České vydání knihy:

Carl Joseph VON BIENENBERG, *Pokus o stručné dějiny města Dvora Kralové, v nichž je obsaženo XXX listin*, Dvůr Králové nad Labem 2020.

12 Antonín Konstantin VITÁK, *Dějiny královského věnného města Dvora Králové nad Labem*, Praha 1867.

13 Tomáš HALÍK, *Dějiny Dvora Králové nad Labem*, Dvůr Králové nad Labem 1926.

14 Emanuel POCHE, *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Královédvorském*, Praha 1937.

15 Robert ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 34, Dvůr Králové nad Labem*, Praha 2022.

podkapitola pojednává detailněji o každé sakrální stavbě a přináší odpovědi na výše psané dílčí cíle práce. Součástí práce jsou obrazové přílohy, které obsahují dostupné fotografie jednotlivých staveb a mapové listy pro lepší orientaci v uspořádání města. Přílohy jsou funkčně využity v rámci textu.

1. Barokní urbanismus

Stejně jako u ostatních architektonických slohů lze i baroko vymezit pouze orientačně, protože se jedná o nejednotný styl, který se šířil po Evropě různou rychlostí. Počátky utváření barokních kompozičních principů lze zasadit již do 16. století v Itálii, ale na druhou stranu lze také říci, že mnohé renesanční koncepce přesahují hluboko do 17. století. Nelze tedy s jistotou určit dobu vzniku barokního slohu, z důvodu postupného vývoje na základě předcházející renesance. Významné rozšíření v Evropě lze zaznamenat po skončení třicetileté války, kdy se do obnovy zničené Evropy zapojili italští stavitelé.

V českých zemích lze prvky barokního slohu spatřovat ještě před třicetiletou válkou. Jako první byla postavena koncem 16. století Vlašská kaple Nanebevzetí Panny Marie v jezuitském Klementinu na Starém Městě v Praze, jejímž autorem je pravděpodobně papežský architekt Ottaviano Mascarino.¹⁶ Kaple byla postavena pro duchovní potřebu početné komunity italských zedníků, obchodníků a různých řemeslníků usazených v Praze. Od roku 1560 kázali jezuité v Klementinu mimo jiné v italštině, a proto bylo toto místo příhodné i pro stavbu nové kaple pro italsky mluvící obyvatele.¹⁷ Velké rozšíření barokního stylu nastalo v roce 1620, kdy po bitvě na Bílé hoře začali příslušníci nekatolických stavů odcházet do zahraničí. Zároveň s tím však přicházely nové rody z území Rakouska a Itálie, kteří s sebou přinesly rozmach barokní kultury. Tento rok je možné považovat za začátek baroka v českých zemích. Závěr baroka pak lze vymezit rokem 1780, kdy je v postupném procesu baroko nahrazováno novými styly, kterým jsou rokoko a klasicismus. Barokní vývoj v českých zemích je možné rozdělit na 3 fáze: rané, vrcholné a pozdní baroko.¹⁸

Rané baroko, udávané do let 1620–1680, je charakteristické tím, že do českých zemí přichází cizí stavitelé hlavně z Itálie, kteří během třicetileté války staví převážně šlechtické a církevní objekty. Po válce pokračují v budování pro šlechtu a církve, ale také se podílejí na obnově poničených staveb. Do této fáze baroka spadá například kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Staré Boleslavi nebo Matyášova brána, která je první barokní stavbou na Pražském hradě. Obě díla postavil císařský architekt Giovanni Maria Filippi. Rané baroko také přineslo nový podnět v podobě plastik a soch na veřejných prostranstvích. Jednalo se převážně o mariánské sloupy a sloupy Nejsvětější Trojice se sochami andělů a světců, přičemž první

¹⁶ K. KIBIC, *Vývoj architektury...*, s. 139.

¹⁷ Eduard ŠKODA, *Pražské svatyně*, Praha 2002, s. 136.

¹⁸ K. KIBIC, *Vývoj architektury...*, s. 139.

Mariánský sloup v Čechách byl postaven v roce 1650 na Staroměstském náměstí v Praze po vzoru Mariánského sloupu v Mnichově.¹⁹ V následujících letech se rozšířila stavba dalších mariánských sloupů v Čechách a na Moravě. Mezi první lze zařadit mariánský sloup v Kostelci nad Orlicí (1656) nebo Příbrami (1661).²⁰

V rámci raného baroka nelze opomenout také přestavbu a rozšíření města Jičína, ze kterého nechal Albrecht z Valdštejna vytvořit své rezidenční sídlo. Podle Valdštejnových představ se měl Jičín stát plně rozvinutým městem, ve kterém by nechybělo honosné vévodské sídlo, biskupský palác s katedrálou a kapitulou, kláštery několika řádů, nový farní a hřbitovní kostel, seminář, špitál, mincovna, banka a další významné budovy. Svoji rezidenci začal Albrecht z Valdštejna budovat již v roce 1621. V následujících letech přišli do Jičína jezuité, kteří si při kostele sv. Jakuba zbudovali kolej, gymnásium, novou faru a alumnát pro kleriky z řádu. Pod zámkem byla vybudována také mincovna.²¹ Pro snadnější uskutečnění svých plánů nechal Albrecht zbudovat stavební kancelář, do které povolal významné italské umělce, mezi kterými nechyběl Giovanni Battista Pieroni nebo Nicola Sebregondi. Právě Sebregondi vypracoval v roce 1633 urbanistický plán na rozšíření města, jehož hlavním cílem bylo dodržení jednotné koncepce.²² Podle tohoto plánu mělo být historické jádro zvětšeno rozšířením obvodových bloků a zřízeno menší náměstí, na jehož severovýchodní straně měl být postaven nový farní kostel. Měla také vzniknout nová městská část s pravidelnou uliční sítí a novým náměstím. V rozšířeném jádru měly vzniknout nové zahrady a užitkové budovy se stájemi. Okolo historického jádra se také měly nacházet pravidelná předměstí. Tento Sebregondiho plán je charakteristický pro stavbu měst v 1. pol. 17. století a vychází ze zásady přísné pravidelnosti a kompozičního rozmístění veřejných budov. Nejvýznamnější místo měla zaujímat vévodská rezidence a katedrála. Další významné budovy se měly nacházet na náměstích, jako třeba kostel sv. Jakuba a nová radnice. Valdštejnova smrt tyto plány zastavila, nicméně Sebregondiho návrh je ukázkou velkolepého raně barokního urbanismu a významným příkladem plánovitého postupu při výstavbě rezidenčního sídla.²³

Ve vrcholném baroku (1680–1740) se na stavitelské scéně stále uplatňují původem cizí, ale již zdomácnělé stavitelské rodiny a vedle nich působí také čeští mistři. České země se spolu s Rakouskem stávají centrem vývoje barokního slohu, což mělo za následek, že zde tvořili například Jan Blažej Santini-Aichel, který je znám tzv. „Barokní gotikou“, nebo Giovanni

19 Tamtéž, s. 157.

20 Jiří SLOUKA, *Mariánské a morové sloupy Čech a Moravy*, Praha 2010, s. 36.

21 K. KIBIC, *Vývoj architektury...*, s. 142–143.

22 P. HÁJEK, *Česká krajina...*, s. 28.

23 K. KIBIC, *Vývoj architektury...*, s. 142–143.

Battista Alliprandi působící ve službách Františka Antonína hraběte Šporka.²⁴ Termín „Barokní gotika“ označuje architektonický styl, jehož nejvýraznějším představitelem byl právě zmíněný Santini. Tento styl v sobě kombinuje „*barokní představy o prostoru a hmotě tvaroslovím gotizujícím*“²⁵. Příčiny vzniku tohoto stylu lze nalézt v průběhu třicetileté války, kdy bylo třeba opravit mnohé gotické stavby, převážně kostely a kláštery poničené válkou, v původním vzhledu. Nejvíce se barokní gotika šíří v první třetině 18. století, kdy je jejím hlavním představitelem již zmiňovaný Jan Blažej Santini-Aichel.²⁶

V souvislosti s hrabětem Šporkem je třeba zmínit také sochaře Matyáše Bernarda Brauna působícího na Kuksu. Tento sochař původem z Tyrol vytvořil pro hraběte Šporka jedinečnou výzdobu kukského komplexu hlavně v podobě soch Cností, Neřestí a Blahoslavenství doplňující pohled na kostel Nejsvětější Trojice od výše zmíněného Alliprandiho.²⁷ Součástí Braunovy práce na Kuksu byla tvorba i ostatních soch a celého areálu, který naprosto přesně odpovídal barokním zvyklostem. Tím, že byl celý areál postaven na „zelené louce“, bylo možné ho vybudovat v duchu barokního urbanismu. Kukské lázně a klášter byly dokonalou ukázkou barokní symetrie a symbolismu, přičemž stejné snahy lze spatřit i při budování měst, kde byl rovněž kladen důraz na symetrii a dokonalost. Zároveň se na Kuksu odrážela spojitost mezi duchovním a materiálním světem podobně, jako tomu bylo v případě církevních staveb ve městě. Hrabě Špork vytvořil Kuks jako soubor protikladů a kontrastů, nicméně vše bylo zachováno v naprosté symetrii a dokonalosti. Středem všeho byly dvě pomyslné osy. Jedna vedla od zámku přes kostel až ke hřbitovu, druhá pak dělila „břeh života“, kde stál zámek a lázně a „břeh smrti“ s kostelem, rodovou hrobkou a hřbitovem. První pomyslná osa symetricky rozdělovala pravou a levou stranu, zatímco druhá osa rozdělovala areál po duchovní stránce.²⁸ Z urbanistického hlediska je tedy důležitější první zmiňovaná osa určující střed symetrie staveb na obou březích. Podle této osy byly rozděleny nejen rozsáhlé areály lázní a kláštera, ale také veškerá výzdoba, která se zde nacházela. Vše, co bylo postaveno v oblasti Šporkova komplexu, podléhalo barokním zvyklostem v symetrii, symbolismu a kombinování protikladů.²⁹

Mimo areál v Kuksu nechal hrabě Špork v duchu barokní teatrálnosti vytvořit cestu plnou kamenných soch v lese nad Žirčí, který v roce 1717 zakoupil od dvorských radních. Hlavním bodem této cesty byl reliéf betlémského příběhu vytesaný do skály. Ten se mimo

24 Tamtéž, s. 169.

25 Viktor KOTRBA, *Česká barokní gotika*, Praha 1976, s. 10.

26 Tamtéž, s. 126.

27 Emanuel POCHE, *Matyáš Bernard Braun*, Praha 1986, s. 94

28 Jindřich KOLDA a kol., *Kuks – granátové jablko*, Praha 2015, s. 11–12.

29 Tamtéž, s. 23.

ústředního motivu skládá ještě z příjezdu tří králů a zjevení sv. Huberta. Dalšími součástmi cesty jsou realistické sochy poustevníků Juana Garina a sv. Onufria, sv. Jana Křtitele, sv. Marie Magdalény a Jakubova studna s postavou Ježíše a samařské ženy. Všechny sochy pocházejí z dílny Matyáše Bernarda Brauna, který pro hraběte Šporcka tvořil i v Kuksu.³⁰

Kromě koupě lesa od dvorských radních je možné spatřit ještě jednu vazbu mezi Dvorem Králové a hrabětem Šporckem. Tou vazbou je Ferdinand Athanasius Berger, správce Šporkova panství, který si nechal postavit ve Dvoře Králové statek, dnes známý jako Kohoutův dvůr, který bude ještě dále zmíněn.

V pozdním baroku (1740–1780) pomalu doznívá tento dynamický styl a okolo 50. let 18. století se začínají do popředí dostávat dva směry navazující na baroko. Jedním z nich je rokoko, které mělo nahradit barokní expresi a dramatičnost. Druhým poté barokní klasicismus odmítající přemíru dekorace a zakládající se na přesných a čistých tvarech.³¹ V pozdním baroku více převládá stavba světských staveb. Důvodem je nejen budování zámků a reprezentačních sídel, ale také větší zapojení měst do přestavby budov v barokním stylu. Zároveň se města více opevňují z důvodu hrozící války po nástupu Marie Terezie na trůn.³² Pozdní baroko se u měst projevilo více v interních přeměnách spíše vizuálního charakteru, než ve výstavbě a přestavbě měst a městských částí. Několik starších obcí ovšem bylo v tomto období povýšeno na města, nicméně jich nebylo mnoho a jednalo se spíše o malá městečka.

Příkladem může být Nový Bor, který byl povýšen na město v roce 1757. Po tomto povýšení bylo město přestavěno podle plánů, které naplňovaly barokní urbanistickou koncepci o jednotném vnímání městského prostoru. Nejprve byla přestavěna nepravidelná náves na pravoúhlé náměstí. Byly vytyčeny rovněž osy křižující celé město, které daly základ pro novou městskou čtvrť. Ta byla postavena s novým čtvercovým náměstím a ulicemi navazujícími na sebe navzájem i na nové náměstí v pravém úhlu.³³

Díky stavbám, které byly postaveny v určitém období si lze utvořit představu o lidské společnosti, hmotné i duchovní úrovni města a jeho obyvatel v určitém časovém období.³⁴ Jak již bylo zmíněno výše, v období baroka v českých zemích byla snaha stavět a rozšiřovat šlechtická sídla, církevní stavby i celá města a městské části nejprve po vzoru italských měst, kde má barokní směr svůj počátek, později i po vzoru ostatních západoevropských zemí. Při popisu barokního urbanismu v českých zemích se užívá pojem „české baroko“, kdy se jedná

30 E. POCHE, *Matyáš...*, s. 161–162.

31 K. KIBIC, *Vývoj architektury...*, s. 194.

32 Tamtéž, s. 198–199

33 Tamtéž, s. 198.

34 J. HRŮZA – J. ZAJÍC, *Vývoj urbanismu...*, s 1.

o spojení přesnosti a symetrie s již existujícím středověkým městským uspořádáním. Barokní stavby, tíhnoucí samy o sobě k pravidelnosti a symetrii tak musely reagovat na existující zastavění a starší prostory, které byly většinou asymetrické a nepravidelné.³⁵

35 Tamtéž, s. 182.

2. Barokní urbanismus ve Dvoře Králové nad Labem

Problém výše popsaného českého baroka se týkal nejen světských, ale i sakrálních staveb, což lze spatřit i ve Dvoře Králové, kde se barokní výstavba musela potýkat s výše zmíněným středověkým konceptem města. Jasným příkladem reprezentujícím umístění symetrických staveb do nesymetrických míst může být kostel Povýšení Svatého Kříže na Dolením předměstí, který vznikl přestavbou staršího dřevěného kostela na témže místě. Jedná se o stavbu umístěnou ke konci ulice, ale ne na úplném konci, což neodpovídá symetrickému konceptu. Na druhou stranu je ovšem jednoduší kostelík sám o sobě symetrický, kdy ani sakristie nevyčnívá do strany, ale je umístěna za presbytářem. Tím se zde tvoří výše zmíněné napětí barokního urbanismu, kdy je symetrická stavba umístěna na nesymetrické místo. Je ovšem možné, že kostel Povýšení Svatého Kříže nebyl postaven přesně na témže místě staršího kostela. Tomu napovídá mapa města z roku 1744,³⁶ kde je patrné, že původní dřevěný kostelík byl postaven na druhé straně cesty a ještě byl orientován na sever (srov. Příloha č. 2). Je však možné, že se nejedná o reálně zakreslený objekt. Druhým příkladem je pak kaple sv. Jana Nepomuckého postavená na Taschenbergu. Ta byla zbudována v zatáčce cesty vedoucí k Labi, čímž se také nejedná o symetrické umístění stavby. O její stavbě však není možné zjistit podrobnější informace, a tedy je možné se pouze domnívat, že ji měšťan Jan Šmíd postavil na svém pozemku, čímž se její umístění odvíjelo od vlastnictví půdy zmíněného měšťana.

Oproti tomu nově postavené stavby jsou příkladem staveb postavených do symetrických míst. Konkrétně se jedná o Mariánský sloup a Svatojánské oratorium. Mariánský sloup byl postaven do přesného středu hlavního náměstí, čím byla symetrie náměstí ještě posílena. Svatojánské oratorium bylo postaveno k dolní hradební bráně, nicméně při vytvoření spojnice od kostela sv. Jana Křtitele až ke kostelu Povýšení Svatého Kříže se Svatojánské oratorium nacházelo uprostřed této spojnice. Tím i zde byla ukázána snaha o jistou symetrii.

Oproti předchozím obdobím v dějinách se v baroku změnil pohled na jednotlivé městské stavby. Stavba budov nebyla podřízena pouze geometrickému schématu, ale naopak byly určeny k aktivnímu prostorovému působení ve městě jako celku a jako podstatné komponenty města.³⁷ Tato myšlenka se promítla i do oblasti sakrálních staveb a duchovního života ve městě.

36 Robert ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 34, Dvůr Králové nad Labem*, Praha 2022, mapa č. 4

37 J. HRŮZA – J. ZAJÍC, *Vývoj urbanismu...*, s. 186.

Při pohledu na Dvůr Králové je vidět na postupném rozšiřování sakrálních staveb také rozšiřující se náboženský život v tomto městě. Na počátku barokní doby se ve Dvoře Králové nacházel pouze děkanský kostel sv. Jana Křtitele ve městě a dřevěný kostelík Povýšení Svatého Kříže na Dolením předměstí u Labe. O ostatních kostelích a kaplích, které by se ve městě nacházely není žádný dostupný záznam. Nicméně v době baroka je zřetelná rozšiřující se zbožnost v souvislosti s nově postavenými kaplemi a přestavbou kostela. V chronologickém sledu lze uvést nejprve kapli sv. Jana Křtitele na poušti postavenou v roce 1671 u Studánky, což byly lázně založené počátkem 16. století u vodního pramene.³⁸ O 6 let později, v roce 1677, byl vystavěn kostel Nanebevzetí Panny Marie (někdy uváděn jako kaple³⁹) při novém špitálu za Dolení branou postaveném v předchozím roce.⁴⁰ Tento kostel fungoval hlavně pro potřeby špitálu, nicméně byl přístupný i veřejnosti. Další postavenou kaplí je již výše zmiňovaná kaple sv. Jana Nepomuckého na Taschenbergu z roku 1718. Následně byl v roce 1752 přestavěn kostel Povýšení Svatého Kříže z původního dřevěného kostela na kamennou stavbu v barokním slohu. V polovině 18. století byla stavba barokních kostelů a kaplí zakončena postavením kaple sv. archanděla Michaela v Podharti, jejíž stavba probíhala v letech 1750–1755.⁴¹

Při porovnání zbudovaných kostelů a kaplí ve Dvoře Králové za celé barokní období z geografického hlediska je vidět, že nejen střed města, který byl obehnan hradbami, ale i ostatní městské části a čtvrti měli své kostely a kaple. Hlavním kostelem zůstával nadále děkanský kostel sv. Jana Křtitele v opevněném centru města. Na Dolením předměstí se u Labe nacházel kostel Povýšení Svatého Kříže a výše pak špitální kostel Nanebevzetí Panny Marie. V další městské části zvané Taschenberg se nacházela kaple sv. Jana Nepomuckého a v Podharti kaple sv. archanděla Michaela. V lese za městem byla u lázní postavena kaple sv. Jana Křtitele. Z výše psaného je jasné, že svoji kapli nebo kostel měla každá městská část, která byla součástí královédvorské farnosti.

V baroku byla královédvorská farnost děkanstvím, v jejímž čele stál děkan. Během třicetileté války byl děkan, jmenovaný do Dvora Králové, v této funkci maximálně 4 roky. V průběhu války se zde vystřídali nejprve kněží z františkánského řádu (Josef, Leo a Ludvík Herbert z Chudimi), a poté i diecézní kněží nepříslušející k žádnému řádu (Řehoř Jiří Filometa, Diviš Smolkonechovský, Jakub Eremita a Václav Daniel ze Soběslavi). Po posledním jmenovaném byl jako děkan ustanoven v roce 1644 Vojtěch Cassius z cisterciáckého řádu, který zde zůstal až do roku 1649. Poválečnou obnovu farnosti měl na starost mezi lety 1649–1668

38 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 155.

39 C. J. VON BIENENBERG, *Pokus o stručné dějiny...*, s. 83.

40 Tamtéž, s. 83.

41 R. ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas měst...*, s. 20.

děkan Vojtěch Lossius, rovněž z cisterciáckého řádu, který sem byl přemístěn z Třebechovic. Důležitou osobou pro královédvorskou farnost byl následující děkan Václav Bernard Sartorini (děkan 1668–1703), o kterém bude ještě zmínka v následujících kapitolách, protože nechal vybudovat kapli sv. Jana Křtitele na poušti u lesních lázní Studánka, a také byl hlavním iniciátorem výstavby nového špitálu s kostelem Nanebevzetí Panny Marie. Jeho působení ve Dvoře Králové bylo doprovázeno rozkvětem královédvorské farnosti a rozšířením zájmu o toto místo, když se v roce 1671 zasadil o vyhlášení Dvora Králové nad Labem jako poutního místa.

Po Václavu Sartorinim byl ustanoven děkanem Jiří František Mollitoris (děkan 1703–1731), během jehož působení ve Dvoře Králové nechal Jan Šmíd vybudovat kapli sv. Jana Nepomuckého. Je zároveň možné, že bylo v této době zbudováno i Svatojánské oratorium, nicméně se nejedná o jistou informaci, jak bude ještě později vysvětleno. Následujícím děkanem byl jmenován Michael Mollitoris, bratr předešlého děkana, nicméně děkan Michael zůstal v královédvorské farnosti jen jeden rok a po něm nastoupil děkan Josef Rudl (děkan 1732–1768), o kterém bude rovněž řeč ještě v následujících kapitolách.⁴² Během jeho působení v této farnosti byly zbudovány ostatní sakrální stavby ve Dvoře Králové, které přispěli k barokizaci tohoto města. V chronologickém sledu je jednalo pravděpodobně o Svatojánské oratorium (možný rok výstavby 1735⁴³), kamenný kostel Povýšení Svatého Kříže (1752), Mariánský sloup (1754) a kapli sv. archanděla Michaela (1755).

Posledním děkanem, uzavírající období baroka byl Ignác Peiker (děkan 1768–1783), který byl před děkanským jmenováním ve Dvoře Králové kaplanem. Po své smrti v roce 1783 byl děkan Peiker pohřben v děkanském kostele sv. Jana Křtitele.⁴⁴

Každý děkan měl pod sebou několik kaplanů, kteří sloužili v okolních kaplích a zastávali duchovní službu v okrajových částech města. Kaplani ve Dvoře Králové jsou zaznamenáváni až od roku 1736, do té doby nelze s jistotou potvrdit přítomnost kaplanů v této farnosti, protože byli zaznamenáváni pouze děkani.⁴⁵ Podle zápisu lze říci, že každý děkan měl pod sebou 2–4 kaplany, výjimku tvoří pouze léta 1737–1748, kdy se zde nacházel vždy pouze jeden kaplan. Nejvíce jich bylo mezi lety 1753–1755, kdy se v královédvorské farnosti nacházelo 5 kaplanů.⁴⁶

42 Děkanství Dvůr Králové nad Labem, *Památní kniha čís. III. Děkanství Dvůr Králové nad Labem, farnost sv. Jana Křtitele od roku 1011*, opis z roku 1837, s. 145–146.

43 Martin PAVLÍČEK, *Severin Tischler, sochař na pomezí Moravy a Čech*, Olomouc 2008, s. 47.

44 Josef LANGFELNER, *Děkanský chrám svatého Jana Křtitele a Panny Marie Ochránkyň ve Dvoře Králové nad Labem*, České Budějovice 2017, s. 17.

45 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, 164.

46 Děkanství Dvůr Králové nad Labem, *Památní kniha čís. III. Děkanství Dvůr Králové nad Labem, farnost sv. Jana Křtitele od roku 1011*, opis z roku 1837, s. 251.

Ve stavbě kostelů a kaplí se odrážel nejen barokní urbanismus, který si zakládal na přesnosti a prostorové koncepci, ale také zbožnost barokního člověka v souvislosti s pojmáním víry a náboženství. Baroko kladlo velký důraz na smysly člověka a jeho duši. Bylo proto důležité, aby ho náboženské projevy doprovázely de facto nepřetržitě. Lze tedy předpokládat, že z tohoto důvodu byla postavena například zmíněná kaple sv. Jana Křtitele na poušti u lázní Studánka a ze stejného důvodu byl postaven s novým špitálem i kostel Nanebevzetí Panny Marie, sloužící pro potřeby špitálu i pro veřejnost. Obecně lze na příkladu kaple u pramene a kostela u špitálu říci, že se kostely a kaple nacházely u důležitých míst, kde byla podle barokní zbožnosti potřeba Boží pomoc.

Zmiňovaný důvod se netýkal ovšem jen kostelů a kaplí, ale také soch a sloupů se sochami světců. V období vrcholného baroka bylo ve Dvoře Králové u příležitosti svatořečení Jana Nepomuckého postaveno Svatojánské oratorium, které jednak plnilo funkci odpustkového oratoria, ale také se jednalo o připomínku tohoto světce. Důležitý byl i Mariánský sloup postavený v pozdním baroku na hlavním náměstí. Mariánské sloupy byly obecně natolik důležitou stavbou, že se před nimi smekala pokrývka hlavy nebo se poklekávalo na koleno podobně jako před kostelem. Dokonce i venkované vezoucí zboží na trh se nejprve zastavili u sloupu k modlitbě.⁴⁷ První Mariánský sloup na českém území nechal postavit v roce 1650 Ferdinand III. na Staroměstském náměstí v Praze jako poděkování Bohu a Panně Marii za přečkanou válku. Ke cti Panny Marie byl postaven i sloup ve Dvoře Králové, který navazoval na rozšířenou úctu k Neposkvrněnému početí Panny Marie (Panny Maria Immaculata).

V barokní době se mimo úctu k Panně Marii začal šířit i kult sv. Jana Nepomuckého. Ačkoliv byl za svatého prohlášen až v roce 1729, úcta k němu se ve značné míře šířila již od zahájení procesu blahorečení a s tím souvisejícím otevřením Janova hrobu, při kterém byla nalezena nerozložená tkáň v jeho lebce. Rozšiřující se úcta měla vliv i na Dvůr Králové, kde vznikla v roce 1718 kaple ke cti svatého Jana Nepomuckého. Vznikla ještě během beatifikačního procesu, kdy nebyl Jan Nepomucký ještě prohlášen ani za blahoslaveného, natož svatého. Po Janově kanonizaci bylo ve 30. letech 18. století postaveno sousoší svatého Jana Nepomuckého sloužící jako oratorium.

Postavené kostely, kaple, sloupy a oratoria sloužily jednak jako stavba, která bude zkrášlovat dané město v barokním stylu, protože, jak již bylo řečeno, baroko kladlo důraz na smysly člověka a na vizuální stránku daného architektonického díla, ale jednalo se také o stavby s určitou funkcí, která v duchu rekatolizace měla ukotvovat katolickou víru tím, že se

⁴⁷ J. SLOUKA, *Mariánské a morové sloupy...*, s. 33.

lidé s projevy víry budou setkávat. Z duchovního hlediska pak šlo o vyjádření díky nebo proseb danému světci, který byl s daným dílem spojen, což mělo pro barokního člověka rovněž nezanedbatelný význam.

Mimo sakrální stavby se ve Dvoře Králové projevovala barokizace i na stavbách světských. Nejednalo se však o rozsáhlé přestavby domů, ale spíše o drobné úpravy v pozdějších fázích barokního období. Dvůr Králové se dlouho vzpamatoval z útrap způsobených třicetiletou válkou, což zapříčinilo i nepříznivou finanční situaci města. Ta je patrná na tom, že v roce 1699 při velkém požáru lehla popelem většina města, s výjimkou kostela a přilehlých domů. To naznačuje, že většina domů v městské zástavbě byla stále ještě dřevěná.⁴⁸ Dále o tom svědčí i nařízení z roku 1737 od podkomořího Leopolda, hraběte z Rottallu, týkající se nákupu požární stříkačky, protože „*všechny vaše domy jsou ze dřeva*“.⁴⁹ Na základě těchto zpráv lze říci, že kamenné domy ve městě se začaly budovat až ve 30. letech 18. století, přičemž jeden z prvních domů bylo zbudováno děkanství v roce 1736 na místě původní dřevěné stavby.

Tuto přestavbu vedl stavitel Bohumír Just z Trutnova. Nepřehlédnutelným prvkem na budově je kamenný portál od Severina Tischlera z let 1736–1740. Ten tvoří dva hranoly s pilastry a páskovou výzdobou. Nad portálem je umístěna kartuš s reliéfem Svaté Rodiny. Podle Josefa Langfelnera se jedná o dílo Jiřího Františka Pacáka, který by v tomto smyslu s Tischlerem spolupracoval.⁵⁰ Na druhou stranu ovšem Martin Pavlíček uvádí, že se jedná o dílo Severina Tischlera stejně jako celý portál, protože kartuš, kterou porovnává s reliéfem Panny Marie na mariánském sloupu v Uničově, „*vykazuje tischlerovské rysy v tučných řasách lemů vlajícího Mariina pláště i roušky a snese srovnání s reliéfem Panny Marie se sv. Janem Nepomuckým na sloupu v Uničově*“.⁵¹ Reliéf Svaté Rodiny ve Dvoře Králové se vyznačuje přítomností více osob, kdy mimo Svatou Rodinu, tedy Ježíše, Pannu Marii a sv. Josefa, je přítomen ještě malý sv. Jan Křtitel s křížem.

Druhou výraznou světskou stavbou je Kohoutův dvůr, současné městské muzeum. Tento název je užíván až od 19. století po majiteli Aloisi Kohoutovi, nicméně tento statek byl postaven v letech 1736–1738 pro potřeby nadačního velkostatku hraběte Šporka v Choustníkově Hradišti. Majitelem tohoto komplexu se stal správce Šporkova panství František Athanasius Berger,⁵² který nechal tento areál vlastním nákladem postavit.⁵³ Ačkoliv se jedná o světskou

48 R. ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas měst...*, s. 17.

49 *Jich Milostí královen Českých urození páni Podkomoří a Hofrychtěři.*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1910, s. 54.

50 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 95.

51 Martin PAVLÍČEK, *Severin Tischler, sochař na pomezí Moravy a Čech*, Olomouc 2008, s. 47.

52 R. ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas měst...*, s. 17.

53 E. POCHE, *Soupis...*, s. 55.

stavbu, je možné na ní vidět opět projevy barokní zbožnosti. Zvláště je to vidět na mohutné kamenné bráně, které vévodí tři sochy na horní římse. Uprostřed se nachází socha Neposkvrněného početí Panny Marie (Immaculaty) s 12 hvězdami kolem hlavy. Jedná se stejné vyobrazení jako na vrcholku mariánského sloupu. Žena s dítětem na ruce stojí na zeměkouli, kterou obtáčí had. Po pravé ruce Panny Marie se nachází sv. Jan Evangelista s hadem na ruce a po levé ruce stojí sv. Jan Nepomucký, kterému ovšem chybí hlavní atribut, kterým je pět hvězd okolo hlavy. Emanuel Poche uvádí místo sv. Jana Evangelisty sv. Jana Křtitele.⁵⁴ Zde je ovšem podstatný rozdíl ve vyobrazeních, protože sv. Jan Křtitel by měl kříž nebo beránka, zatímco sv. Jan Evangelista je zobrazován s orlem nebo hadem. Pod sochami jsou vytesány ozdobné iniciály Františka Athanasia Bergera a jeho znak. Důležitý je ještě reliéf nad brankou pro pěší, na kterém je vyobrazen sv. Florián, patron proti ohni a požáru. Pod reliéfem se nachází letopočet 1738, což je rok, kdy byl tento komplex dostavěn.⁵⁵

V pozdějších letech 18. století byly vystavěny domy okolo náměstí na místě původní dřevěné zástavby. Některé domy prošly později ještě klasicistní nebo secesní úpravou, ale některé zůstaly v barokním slohu. Jedním z těchto domů je měšťanský dům se sochou sv. Jana Nepomuckého v průčelí, který Emanuel Poche udává do 1. pol. 18. st. Do stejného období také dává sousední dům, jehož poznávacím znamením je tympanon s vyobrazením Božího oka.⁵⁶ Kdy přesně se začaly domy okolo náměstí přestavovat na kamenné stavby není možné s jistotou určit, nicméně je možné se domnívat, že se tak jednalo až po roce 1737, kdy podkomoří označují všechny domy jako dřevěné v souvislosti s nákupem požární stříkačky.⁵⁷

Z výše psaného je zřejmé, že nelze oddělit světský a duchovní život barokního člověka, protože se tyto dva aspekty navzájem prolínaly. Ačkoliv se jedná o světské stavby a obytné domy, nachází se na nich církevní symbolika v podobě soch a reliéfů. Je tedy patrné, že městské domy i celá městská zástavba byla protkána náboženskou symbolikou a projevy náboženství hrály velkou roli v životě člověka.

Zároveň také nepřítomnost větších staveb svědčí o chudobě obyvatel a města během 17. století a počátku 18. století, vzniklé z velké míry jako důsledek třicetileté války. V roce 1729 dovolil podkomoří „*farní kostely vybiliti, vydlážditi a novými stolicemi opatřiti*“.⁵⁸ To vše v celkové sumě 534 florinů rýnských a 1 krejcar.⁵⁹ Jinak nejsou zápisy o stavbě, či přestavbě

54 Tamtéž, s. 55.

55 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 68.

56 Tamtéž, s. 55–56.

57 *Jich Milostí královen Českých urození páni Podkomoří a Hofrychtěři.*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1910, s. 54.

58 Tamtéž, s. 51.

59 Tamtéž, s. 51.

světských budov během 1. pol. 18. století. Na základě toho se lze domnívat, že město, ani měšťané neměli mnoho prostředků na stavbu nebo přestavbu obydlí.

V průběhu barokní doby bylo ve Dvoře Králové postaveny 3 kaple, 2 kostely a 2 ozdobné sloupy se sochami svatých. Z výše psaného přehledu staveb je patrné, že sledované stavby byly vybudovány v duchu barokní zbožnosti na místech, která byla pro tehdejšího člověka důležitá. Zároveň tyto stavby zapadají do smyslu barokního myšlení, kdy se kladl důraz na symboliku, názornou ukázkou v podobě soch a celkovou teatrálnost daného objektu. Také je možné si všimnout symetrie, kterou vykazují všechny popisované stavby, u kterých bylo možné zjistit jejich vzhled. Jedná se jednak o symetrii vlastní, ale také symetrii s okolím, kde daná stavba stojí. Jednotlivými stavbami se podrobně zabývá následující kapitola.

3. Královédvorské sakrální stavby

se vztahem k barokní urbanistické koncepci

3.1. Kaple sv. Jana Křtitele na poušti

Nejstarší sakrální stavbou postavenou v období baroka ve Dvoře Králové nad Labem byla kaple sv. Jana Křtitele na poušti. Tato kaple byla postavena u vodního pramene v roce 1671, přičemž Antonín Viták uvádí, že „v utěšené prohlubině jsou posud lázně, zvané „Studánka“ „Gutbrunn“ také „na poušti sv. Jana Křtitele“ pojmenované, jichž založení klade se do roku 1506.“⁶⁰ Z toho je zřejmé, že jisté lázně zde byly zřízeny již v 16. století. Tomáš Halík k tomu uvádí, že „v lese nedaleko Kocbeře připomínají se již r. 1506 lázně, zvané „Studánka“ neb „U pramene“, který na hranicích lesa Království v zimě v létě vydatně prýštil a měl té doby pověst vody, uzdravující nemoci. Voda vedena byla korytem do kotle, kde byla ohřívána a pak upotřebována ke koupelím. Lázeňský byl povinen vždy ve čtyřech nedělích dopoledne vytápěti lázně pro chudé občany a žáky a ty, kteří od záduší něčeho požívali; odpoledne však musel již každý platiti za lázně“.⁶¹ K těmto lázním přibyla v roce 1671 dřevěná filiální kaple sv. Jana Křtitele na poušti patřící ke královédvorské farnosti. Kaple byla 20. června toho roku dostavěná a první bohoslužby se zde konaly o svátku sv. Jana Křtitele. O tom svědčí zápis v Památní knize královédvorské farnosti, kde dále stojí, že Nejdůstojnější konzistoř královéhradecká dala své svolení s tím, aby se v této kapli vybraná almužna uchovávala u děkana, přičemž na tuto almužnu nemá magistrát brát žádný ohled.⁶² Zajímavostí zůstává, že během bohoslužeb musel opatřit lazebník příležitost k jejich konání a ještě k tomu složit panu děkanovi příslušný poplatek.⁶³

O stavbu této kaple se významnou měrou zasloužil děkan Václav Bernard Sartorini, který na královéhradecké konzistoři a oficiálu duchovních záležitostí dojednal jednak stavbu nové kapličky u Studánky, ale také zřízení pevného oltáře, na místo oltáře přenosného. Zároveň s tím také konzistoř povolila vyhlášení Studánky jako poutního místa, kde „voda

60 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 155.

61 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 85.

62 Děkanství Dvůr Králové nad Labem, Památní kniha čís. III. *Děkanství Dvůr Králové nad Labem, farnost sv. Jana Křtitele od roku 1011*, opis z roku 1837, s. 110.

Latinský originál:

„Anno Domini 1671 die 20 Junii perfecta est capella S. Joannis Baptistae in Deserto, vulgo beim guten Brunn pro qua aedificanda Data est licentia a R. Ep. Consistorio Reginae hrad. Sede vacante, cum hac expressa clausula, ut elemosina ibidem collecta apud loci decanum deponatur et nullo modo apud magistratum ratio eiusdem habeatur. Prima divina ibidem habita sunt a 1671 festo St. Joan. Bapt.“

63 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 85.

*zdravonosná prýští a kde se jak lid Dvorský tak i lid kolemusedlý v oktávě sv. Jana Křtitele již od drahných let schází“.*⁶⁴

O těchto záležitostech rozhodoval oficiál duchovních záležitostí v úřadu kapitulního vikáře, který spravoval diecézi v době sedisvakance. Konzistoř byla dále poradním sborem tohoto úřadu.⁶⁵ Kaple sv. Jana Křtitele na poušti byla postavena v období, kdy byl královéhradecký biskupský stolec uprázdněný po jmenování prvního královéhradeckého biskupa Matouše Ferdinanda Sobka z Bílenberku arcibiskupem pražským v roce 1669 až do jmenování nového biskupa Jana Bedřicha z Valdštejna 4. března 1674. Během tohoto období řídil diecézi kanovník a generální vikář Václav Bílek z Bílenberku, pozdější svatovítský kanovník a kapitulní děkan u Všech svatých na Pražském hradě, a po něm arciděkan Tomáš Česnovský.⁶⁶

V témže roce 1671 vyjednal děkan ještě jedno poutní místo, kterým se stal děkanský kostel sv. Jana Křtitele s novým zasvěcením Panně Marii Ochránkyni města. Navázal tak na událost z doby působení svého předchůdce Vojtěcha Cassia, kdy nebylo v roce 1646 město Dvůr Králové vyplněno švédskými vojsky, za což podle zápisu ve farní kronice a zbožnosti barokních lidí mohla přímluva Panny Marie. O této události se zmiňuje tato diplomová práce v kapitole o Svatojánském oratoriu. Na základě toho byl v duchu barokní zbožnosti v roce 1671 Dvůr Králové oficiálně vyhlášen mariánským poutním místem.

Význam této kaple byl primárně v jejím duchovním přínosu pro barokního člověka, kdy se jednalo o kapli blízko vodního pramene, podle některých autorů s léčivou vodou (Schulz,⁶⁷ Halík⁶⁸). Zároveň se v této kapli sloužily mše svaté v neděli a během oktávu sv. Jana Křtitele, které zde sloužil dvorský děkan.⁶⁹ Ze světského hlediska je možné přínos spatřit v barokní teatrálnosti, protože u této kaple byla ze západní strany vystavěna poustevna, ve které po dobu fungování kaple bydleli jeden až dva poustevníci.⁷⁰ Vzhledem k tomu, že šlo o kapli sv. Jana Křtitele na poušti, mohlo se jednat o připomínku tohoto světce, který žil jako poustevník, a bylo tak možné ukázat i běžným lidem způsob života sv. Jana, kterému byla kaple zasvěcena.

O náplni dne zmíněných poustevníků je známo pouze tolik, že se živilí krejčovským řemeslem a zvláště šitím kostelního šatstva. Tito poustevníci také dostávali od města malý

64 *Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorsku od smrti Husovy až do doby Koniášovy*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1913, s. 180.

65 Tamtéž, s. 180.

66 Jana CROŮ, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, Hradec Králové 2014, s. 77–79.

67 *Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorsku od smrti Husovy až do doby Koniášovy*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1913, s. 180.

68 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 58.

69 Tamtéž, s. 85.

70 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 155.

deputát.⁷¹ To nebylo nic neobvyklého, protože při porovnání s poustevnictvím v jiných částech země je patrné, že si museli poustevníci přivydělat na živobytí i vlastní prací.

Barokní doba byla pro poustevnictví příznivá a k velkému oživení dochází po bitvě na Bílé hoře. Poustevníky se ve většině případů stávali terciáři převážně řádu františkánů.⁷² Během 17. a 18. století byly poustevny zřizovány církví i státem hlavně při kaplích a kostelech, kam byl následně poustevník dosazen. Častým místem pobytu poustevníků byla romantická krajina nebo léčivý pramen vzdálený od lidského obydlí. Poustevníky byli často laičtí členové třetího řádu mendikantských řeholí, františkánů, minoritů nebo kapucínů.⁷³ Poustevník usazený u kostela nebo kaple plnil de facto funkci kostelníka, mezi což patřila údržba daného místa, oznamování klekání nebo chystání k bohoslužbám. Zároveň se také mohli živit jako hrobníci, zahradníci, léčitelé, nebo výrobou drobných předmětů.⁷⁴ Poustevník za své služby dostával deputát, jak lze vidět například u poustevníka při kostele sv. Wolfganga u Chudenic, který měl za povinnost nejen spravovat kostel, ale také zvonit k bohoslužbám a proti bouře. V roce 1724 mu byl zvýšen deputát na „3 věrtele 2 mírky pšenice, 5 korců 2 věrtele žita, 1 korec 2 věrtele ječmene, 3 věrtele 2 mírky hrachu, 39 žejdlíků soli a 10 liber másla.“⁷⁵ Často však deputát nestačil k základní obživě, proto byli poustevníci nuceni si přivydělávat. Pokud k poustevně náležel pozemek, bylo možné pěstovat obiloviny, luštěniny nebo léčivé bylinky. Jindy poustevníci prodávali svátostiny (svaté obrázky, růžence, obětiny z vosku, tištěné modlitby nebo písně), pomáhali také s organizací poutních pobožností a přisluhovali při bohoslužbách. Někdy si také přivydělávali jako malíři, řezbáři, kameníci, hodináři, knihvazači nebo učitelé. V oblasti Podkrkonoší vyřezávali sošky k jesličkám, což lze považovat za počátky lidového betlémářství.⁷⁶

Poustevníci při kapli sv. Jana Křtitele měli patrně také na starost ubytování pro významné lázeňské hosty. Tomáš Halík uvádí, že v poustevně byly „*také hostinské světnice pro duchovní osoby, členy dvorského magistrátu, jak se za času císaře Josefa II. nazýval nově zřízený úřad městský, aneb i pro jiné znamenitější osoby, aby se nemuseli stýkati s ostatním lidem v lázeňské krčmě, když do lázní zavítaly*“.⁷⁷ Je tedy zřejmé, že mimo kapli a lázeňskou budovu se zde

71 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 85.

72 Pavel ZAHRADNÍK, *Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů*, Bibliotheca Strahoviensis 2, 1996, s. 69.

73 Petr ROŽMBERSKÝ – Luděk KRČMÁŘ, *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*, Domažlice 2014, s. 10.

74 Jan ROYT, *O poustevnictví: Zrození poustevnictví na Východě a jeho rozšíření do Evropy*, Sv. Vintř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách, Praha 1995, s. 21.

75 Tamtéž, s. 21.

76 P. ROŽMBERSKÝ, *Poustevníci...*, s. 10–11.

77 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 85.

nacházela ještě krčma a poustevna s ubytováním. Jednalo se tedy o rozsáhlý komplex barokních lázní, po kterém však není možné v současné době nalézt jedinou památku.

Poustevníci a všechna poustevnická bratrstva byla zrušena dekretem Josefa II. 16. ledna 1782, přičemž si museli poustevníci do 14 dnů ustříhnout vousy a svléci poustevnický hábit. Bylo možné, aby zůstali jako kostelníci, hrobníci nebo učitelé, pokud k tomu měli znalosti. V tom případě byli placeni z nově vytvořené nadace až do smrti. Poustevny byly přeměněny na světské stavby, pokud to dovoloval jejich stav.⁷⁸ Poustevna ve Dvoře králové byla po tomto nařízení a po smrti posledního poustevníka rozbourána, jak je patrné z listu podkomořího Jana, hraběte ze Sternbergu, který 28. června 1786 schvaluje prodej a následnou demolici poustevny. *„Abyste na tamnější poustevnu dalšího nákladu vésti nemusili, prodali jste ji po úmrtí poustevníkově za 45 zl. S výhradou, že bude rozmetena. Udělali jste tak dobře, neboť poustevníci, neb lesní bratři, nejsou dle nejvyššího nařízení ze dne 12. ledna 1782 již trpěni.“*⁷⁹

Vzhledem ke zrušení poustevny se neměl o kapli kdo starat, a tak postupně zchátrala natolik, že *„nyní nesnadno udati místa, kde se kazateli Pojordánskému od zbožných předkův pocta dělá“*⁸⁰ Zrušena byla v roce 1788 *„a ježto byla dřevěná, zanikla pak beze stopy“*.⁸¹

78 P. ZAHRADNÍK, *Antonín Dominik Stoy...*, s. 97

79 *Jich Milostí královen Českých urození páni Podkomoří a Hofrychtěři.*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1910, s. 85.

80 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 155.

81 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 85.

3.2. Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Druhou nejstarší sakrální stavbou vystavěnou v době baroka je špitální kostel Nanebevzetí Panny Marie. Tento kostel byl postaven u nově vybudovaného špitálu, který je občas uváděn také jako chudobinec.⁸² Původní špitál ve Dvoře Králové se nacházel „za Hoření Branou (jdemeli z brány ven) třetí dům po levé straně s příhodnou zahrádkou, na které studánka čerstvé a zdravé vody, až po dnes prejšti a stály v létě, v zimě pramen má“.⁸³ Důvod pro výstavbu nového špitálu je neznámý, nicméně je možné, že starý špitál již nebyl použitelný z kapacitních nebo materiálních důvodů. Zároveň se u tohoto špitálu také nenacházel žádný kostel nebo kaple, který by sloužil pro potřeby daného špitálu. To byl jeden z důvodů, pro který se děkan Václav Bernard Sartorini, působící ve Dvoře Králové v letech 1668–1703,⁸⁴ rozhodl vystavět špitál s kostelem na příhodnějším místě. To bylo uskutečněno v roce 1676, kdy se začal stavět nový špitál pod Dolní bránou a o rok později byl dostavěn i špitální kostel. Celý špitál s kostelem byl postaven na odkoupené půlce zahrady „od slovnutného pána Petra Kryskýho, osoby ouřadní, za Dolní branou proti mlýnu malému na pravé ruce (jdemeli z brány) nad domem Durdíkovým z té strany města, z druhé strany od mostu nad samým domem Samuele Jaloveckého vedle cesty, která od silnice uchyluje se ke dvoru obecnímu“.⁸⁵ Starý špitál byl následně prodán za 90 rýnských zlatých kováři Tomáši Šmídovi. Děkan Sartorini nechal u špitálu postavit kostel „na svůj vlastní groš a náklad“⁸⁶ a zasvětil ho Panně Marii.

Tento krok není v období baroka ničím neobvyklým. Mariánská úcta v Čechách přetrvávala již od středověku, nicméně od konce 16. století se z Itálie šíří kult Panny Marie Loretánské, který přispěl k šíření mariánské úcty.⁸⁷ Panna Maria představovala pro barokního člověka z náboženského pohledu mocnou přímluvkyni, která byla spojována s množstvím zázraků, převážně uzdravení a ochrany, čímž se úcta k ní rychle šířila. Podíl na šíření úcty měli jednak církevní hodnostáři, ale také šlechtici, kteří putovali po celé Evropě a přiváželi kopie milostných obrazů a soch.⁸⁸ Nemenší podíl pak náleží členům Tovaryšstva Ježíšova (Jezuitům), pro které byl mariánský kult závazný a Pannu Marii užívali jako příklad pro jednodušší

82 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 183.

83 *Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorsku od smrti Husovy až do doby Koniášovy*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1913, s. 181.

84 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 17.

85 *Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorsku od smrti Husovy až do doby Koniášovy*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1913, s. 181.

86 Tamtéž, s. 181.

87 Vladimír HRUBÝ, Jan ROYT, *Lidová zbožnost ve východních Čechách a Kladsku*, Havlíčkův Brod 1997, s. 14.

88 Tamtéž, s. 12.

zpřístupnění katolické nauky i málo vzdělaným nebo nevzdělaným lidem. Jako matka byla blízká ženám, jako ke královně nebes se k ní lidé obraceli o pomoc a ochranu. Ačkoliv byla mariánská úcta různými projevy formálně různorodá, sdužovala všechny vrstvy obyvatelstva. To se projevovalo například mariánskými obrázky v domácnostech nebo pořádáním poutí a procesí. Oblibě se těšila rovněž modlitba Zdravas Maria. Díky jezuitům byl rovněž rozšířen i význam svátků Nanebevzetí Panny Marie a Neposkvrněného početí Panny Marie.⁸⁹ Ačkoliv v této době není zápis o působení jezuitů ve Dvoře Králové nad Labem, je jisté, že se mariánská úcta šířila i mimo území spravovaná tímto řádem, zvláště ve Dvoře Králové, kde byla již více než 30 let živá tradice záchrany města během třicetileté války na přímělu Panny Marie, kterou děkan Sartorini ještě umocnil vyhlášením města jako mariánského poutního místa v roce 1671. Je tedy zřejmé, že mariánská úcta prostupovala náboženský život každého barokního člověka a děkan Sartorini nechal zasvětit tento kostel Panně Marii, protože chtěl „zvelebiti čest rodičky Boží“.⁹⁰ Zároveň nelze vyvrátit, že by jezuitský řád z nedaleké Žirče neměl vazby na Dvůr Králové v době baroka. Ukázkou jisté vazby tohoto řádu na město mohou být sochy světců na mariánském sloupu, postaveném v období pozdního baroka, kdy se mezi spodními sochami nachází sv. Ignác z Loyoly, který tento řád založil spolu se sv. Františkem Xaverským, jehož socha se na sloupu rovněž nachází.

Špitál se skládal ze tří místností. Jedna velká byla určená pro chudé, dvě menší pro nájemníky (podruhy). Před špitálem se nacházela stará studna s vodou. Před výstavbou špitálu byla znečištěná a pobořená, nicméně při stavbě špitálu byla vyčištěna a opravena.

Spolu se špitálem byl zřízen i špitální fond, do kterého jako první přispívatel daroval Petr Kryský 20 rýnských zlatých z celkových 60 zlatých, které získal za prodej půlky zahrady špitálu. Zároveň byla také zřízena mešní nadace při kostele Nanebevzetí Panny Marie, kam daroval Eliáš Pettera několik kusů luk a polí v roce 1678.⁹¹ Nadace kostela byla stejně jako u ostatních církevních objektů využívána na poskytování půjček ze záduší kostela, o čemž jsou záznamy v knize dlužních upsání. První zápis o půjčce je zde zaznamenán 8. března 1724, kdy si jistý Jakub Ricker zapůjčil 10 zlatých. Tuto částku zaplatil zpět až v roce 1753, kdy to bylo zaznamenáno do knihy.⁹² Zajímavostí zůstává, že si jistý Jakub Ricker zapůjčil o rok později (16. května 1725) 30 zlatých ze záduší kaple sv. Jana Nepomuckého.⁹³ Zda se jednalo o stejného

89 Alena SCHEINOSTOVÁ, *Ve službách Královny nebes i pozemšťanů*, Katolický týdeník 20, 2010, s. 4.

90 *Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorskou od smrti Husovy až do doby Koniášovy*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1913, s. 181.

91 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 183.

92 SOKA Trutnov, f. AMDKnL, inv. č. 101, kn. 91.

93 Tamtéž.

člověka nelze s jistotou prokázat, nicméně je to velmi pravděpodobné. Zároveň je z těchto zápisů zřejmé, že bylo možné si vypůjčit peníze z více záduší najednou.

Je možné se domnívat, že kostel Nanebevzetí Panny Marie vystavěný děkanem Sartorinim byl postaven na místě staršího kostela. Tato informace pochází z poznámky Antonína Schulze, ve které uvádí, že: „*Startorinem na místě starého rozbořeného starodávného kostelíka vystavěný kostelík byl proběhem času (kdy, stanovití nelze) zbořen.*“⁹⁴ Z toho je možné usuzovat, že šlo o starší kapli nebo kostelík na zahradě výše zmíněného Petra Kryskýho, od kterého byla půlka zahrady zakoupena ke stavbě špitálu a kostela. Zároveň je zřejmé, že se na Dolením předměstí nacházely dva kostely, ve kterých se v jistých dobách sloužily bohoslužby. Jednalo se o tento neznámý kostelík a o kostel Povýšení Svatého Kříže. Nelze s jistotou určit, kdy se město začalo rozšiřovat na Dolení předměstí, nicméně z mapového listu z roku 1744 je patrné, že Dolení předměstí již bylo z větší části obydlené podél hlavní cesty k Labi.⁹⁵ Při porovnání s I. vojenským mapováním z let 1780–1783 je zřejmé, že se oblast zástavby na Dolením předměstí příliš nezměnila, město se rozšiřovalo spíše severním směrem.⁹⁶ Nicméně přítomnost dvou kostelů (případně kaplí) na předměstí ukazuje jistý zájem obyvatel o toto území, a tedy i jistý důvod rozšiřování města tímto směrem.

V roce 1786 „*zrušena jest guberniálním nařízením kapla „Na nebe vzetí Panny Marie“ a fundační jistiny náboženskému fondu přivtěleny.*“⁹⁷ Kostel (kaple) Nanebevzetí Panny Marie byl prodán jistému Ivanu Holubovi, který ho přestavěl na obytný dům. Později (1825) však byl bývalý kostel odkoupen zpět od Ivanova syna Isidora za 1500 zl. a využit pro zřízení nového chudobince.⁹⁸

94 *Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorskou od smrti Husovy až do doby Koniášovy*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1913, s. 182.

95 R. ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas měst...*, mapa č. 4.

96 Tamtéž, mapa č. 6.

97 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 183.

98 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 92.

3.3. Kaple sv. Jana Nepomuckého

Kapli sv. Jana Nepomuckého nechal postavit královédvorský měšťan Jan Šmíd na Taschenbergu. Podle Karla Josefa Bienera se tak stalo v roce 1728, v době, kdy byl Jan Šmíd ve službách lichtenštejnských knížat.⁹⁹ Tuto informaci přejal například Tomáš Halík ve svých dějinách.¹⁰⁰ S tím ovšem nesouhlasí informace Antonína Vitáka, který píše, že „r. 1718. nákladem měšťana Jana Šmida na Tašenberku na počest sv. Jana Nepomuckého postavena kapla“.¹⁰¹ S datací Antonína Vitáka souhlasí i fakt, že v knize dlužních upsání při kapli sv. Jana Nepomuckého je nejstarší zápis z 16. května 1725, kdy si jistý výše zmiňovaný Jakub Ricker půjčil 30 zl.¹⁰² Z toho je patrné, že kaple musela být postavena před tímto rokem, a tedy je pravděpodobný rok výstavby 1718.

O fungování kaple sv. Jana není v dostupných pramenech dostatek zápisů pro utvoření celkového obrazu. Kaple byla určena ke konání veřejných bohoslužeb, které zde probíhaly až do roku 1782.¹⁰³ Kaple „nařízením vlády r. 1782. zavřena jest“.¹⁰⁴ V průběhu těchto 64 let, kdy kaple plnila svůj účel, v ní byly slouženy bohoslužby, a také byly poskytovány půjčky z důchodu kaple. Poslední půjčka byla vyplacena Václavu Munzarovi 1. prosince 1781 ve výši 30 zlatých a 4 krejcarů.¹⁰⁵ Následující rok byla kaple uzavřena z důvodu, že se nenašel nikdo, kdo by ji dále udržoval. Byla přestavěna na obytný dům, jehož první majitelé byli pravděpodobně Václav a Josefa Pelikánovi.¹⁰⁶ V současné době lze nalézt tento dům pod č. p. 189 na Karlově.¹⁰⁷

Z vybavení kaple není také mnoho známo. Jisté je jen to, že se v ní nacházela socha sv. Jana Nepomuckého, která byla po zrušení kaple umístěna na oltář do děkanského kostela sv. Jana Křtitele,¹⁰⁸ nicméně se nejedná o současnou sochu sv. Jana Nepomuckého v děkanském kostele na oltáři sv. Jana Nepomuckého, ale pravděpodobně se jedná o sochu umístěnou v současné době v kostele Povýšení Svatého Kříže.

Ačkoliv se o kapli sv. Jana Nepomuckého nedá zjistit mnoho informací, její přínos je v důvodu stavby. Význam této stavby spočívá v tom, že byla postavena ke cti svatého Jana

99 C. J. VON BIENENBERG, *Pokus...*, s. 82.

100 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 85.

101 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 156.

102 SOKA Trutnov, f. AMDKnL, inv. č. 101, kn. 91.

103 C. J. VON BIENENBERG, *Pokus...*, s. 82.

104 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 156.

105 SOKA Trutnov, f. AMDKnL, inv. č. 107, kn. 97.

106 Radomír ROUP, *Kaple sv. Jana Nepomuckého*, *Vlastivědné čtení* 8, 2020, s. 16.

107 Tamtéž, s. 15.

108 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 85.

Nepomuckého v době, kdy nebyl ještě katolickou církví oficiálně kanonizován. V roce, kdy byla tato kaple postavena teprve probíhal proces blahořečení.

Svatý Jan Nepomucký je jedním z mála světců, kterému byly kostely a kaple zasvěcovány ještě před oficiálním vyhlášením jeho svatosti. Důvodem byla rozšířená úcta k tomuto světci, o čemž svědčí i kostel postavený v Nepomuku v polovině 17. století na místě, kde stával Janův rodný domek, nebo seminární kostel v Hradci Králové postavený a zasvěcený tomuto světci v roce 1708 královéhradeckým biskupem Tobiášem Janem Beckerem,¹⁰⁹ přičemž se jedná o nejstarší český kostel zasvěcený sv. Janu Nepomuckému.¹¹⁰ Při procesu svatořečení byla potvrzena „*veřejná úcta od času nepamětného, stoletého a nadto, která byla vzdávána a prokazována a dosud se vzdává a prokazuje témuž blah. Janu Nepomuckému*“.¹¹¹ Kanonizační proces byl tedy jen jakýmsi potvrzením mnohaleté úcty k tomuto světci.

O původu kaple sv. Jana Nepomuckého ve Dvoře Králové není možné zjistit žádné informace mimo výše zmíněných. Je možné se pouze domnívat, že Jan Šmíd, královédvorský měšťan a měšťan Nového Města pražského,¹¹² nechal tuto kapli postavit po vzoru novoměstského měšťana Kristiána Hegera z Hegernu, který nechal zbudovat kapli sv. Janu Nepomuckému na své zahradě na Novém Městě v roce 1691 a jejíž provoz zajišťovalo náboženské bratrstvo ctitelů svatého Jana Nepomuckého.¹¹³ Je možné, že podobnou představu měl i Jan Šmíd s výstavbou kaple ve Dvoře Králové. Kaple byla postavena jeho vlastním nákladem,¹¹⁴ a tedy je možné, že byla postavena i na jím vlastněném pozemku. Zároveň je jisté, že ve Dvoře Králové fungovala náboženská bratrstva. Tomáš Halík uvádí bratrstvo Božího těla, které bylo od pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha kardinála z Harrachu potvrzeno v roce 1651, přičemž doplňuje jeho fungování ještě v roce 1729, kdy královédvorský děkan vydal modlitební knížku pro toto bratrstvo.¹¹⁵ Je tedy možné, že se o kapli sv. Jana Nepomuckého staralo bratrstvo Božího těla, případně se při kapli vytvořilo jiné bratrstvo, které tuto funkci plnilo. Protože ovšem v roce 1782 byla císařským patentem náboženská bratrstva zrušena, „*nenášel se již nikdo, kdo by se o kapli staral*“.¹¹⁶ Tím bylo možné kapli uzavřít a odprodat jako světský majetek.

Z urbanistického hlediska je jedná o příklad nesymetrického umístění sakrální stavby. Je možné, že se zbudování kaple odvíjelo od vlastnictví pozemku, jak bylo zmíněno výše.

109 František STEJSKAL, *Svatý Jan Nepomucký*, Praha 1922, s. 49.

110 Jan HERBEN, *Jan Nepomucký*, Praha 1920, s. 75.

111 F. STEJSKAL, *Svatý Jan...*, s. 88.

112 Radomír ROUP, *Kaple sv. Jana Nepomuckého*, *Vlastivědné čtení* 8, 2020, s. 15.

113 J. HERBEN, *Jan Nepomucký...*, s. 75.

114 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 156.

115 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 160.

116 R. ROUP, *Kaple sv. Jana...*, s. 16.

To by vysvětlovalo, proč se kaple nacházela v zatáčce směrem k Labi a ještě ke všemu za hradbami. Jiné informace, které by mohly nastínit důvod umístění této stavby z urbanistického hlediska není možné v současné době nalézt. Zároveň je možné, že při stavbě této kaple se dbalo více na její duchovní význam, než na urbanistický pohled v koncepci celého města. Tím by její umístění bylo irelevantní a důležitý by byl pouze náboženský význam.

3.4. Svatojánské oratorium

Rozšiřující úcta ke svatému Janu Nepomuckému dala vzniknout dalšímu monumentálnímu dílu ve Dvoře Králové nad Labem, tzv. Svatojánskému oratoriu. Tento typ stavby byl velmi oblíbený zvláště ve východních Čechách.¹¹⁷ Jedno z nejstarších vyobrazení svatého Jana Nepomuckého v této podobě se nachází na Malém náměstí v Hradci Králové. Tato socha byla vytvořena v roce 1718 a původně postavena před Pražskou bránou.¹¹⁸ Svatojánské sousoší ve Dvoře Králové bylo postaveno až po kanonizaci tohoto světce. Přesný rok zhotovení není znám, ale jedná se s jistotou o 30. léta 18. století, nicméně různí autoři se v dataci rozcházejí. Zatímco Antonín Viták uvádí, že „*starší jest sochy Panny Marie na velkém náměstí*“¹¹⁹ a Tomáš Halík souhlasí, protože „*neznáme však jeho tvůrce, ani přesně doby, kdy povstalo*“,¹²⁰ Emanuel Poche udává vznik „*kolem 1730*“.¹²¹ Někteří novější autoři se přiklání k tomuto názoru, jako například Dagmar Krsková, která uvádí, že konšelé „*v roce 1730 nechali k jeho uctění postavit ve Dvoře sousoší svatého Jana Nepomuckého*“.¹²² Souhlasně píše i Josef Langfelner, který udává, že oratorium bylo „*postaveno v roce 1730, kdy se konaly v královéhradecké diecézi oslavy svatořečení (kanonizace 19. 3. 1729) Jana Nepomuckého*“.¹²³ Oproti tomu Martin Pavlíček posouvá dobu vzniku, protože dle jeho názoru patří toto oratorium k pracím „*vzniklým kolem nebo po roce 1735*“.¹²⁴ Datum vzniku tohoto díla tedy momentálně nelze přesně určit, kvůli nedostatku informací. Lze ho ovšem zařadit s velkou pravděpodobností do 1. poloviny 30. let 18. století po kanonizaci Jana Nepomuckého.

Stejně jako je nejistý přesný rok vzniku tohoto sousoší, je nejistý i autor, který toto sousoší vytvořil. Antonín Viták uvádí, že se neví „*kdy a kým postavena jest*“,¹²⁵ s čímž souhlasí i Tomáš Halík. Emanuel Poche uvažuje o autorství Josefa Pacáka (myšlen Jiří František Pacák¹²⁶), při vizuálním srovnání sochy sv. Jana Nepomuckého na oratoriu se sochami sv. Floriána a sv. Jana Nepomuckého v Žirči, které tomuto sochaři rovněž připisuje.¹²⁷ Tento vrcholně barokní sochař a žák Matyáše Bernarda Brauna tvořil samostatně mimo jiné právě v okolí Dvora Králové

117 V. HRUBÝ – J. ROYT, *Lidová zbožnost...*, s. 21.

118 Antonín CECHNER, *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Královéhradeckém*, Praha 1904, s. 99.

119 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 158.

120 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 77.

121 E. POCHE, *Soupis...*, s. 61.

122 Dagmar KRSKOVÁ, *Královny a jejich věnná města*, Dvůr Králové nad Labem 2001, s. 169.

123 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 103

124 Martin PAVLÍČEK, *Severin Tischler, sochař na pomezí Moravy a Čech*, Olomouc 2008, s. 47.

125 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 158.

126 M. PAVLÍČEK, *Severin Tischler...*, s. 46.

127 Emanuel POCHE, *Příspěvek k činnosti Braunova spolupracovníka Thényho na Jaroměřsku*, Umění III, 1930, s. 136–137.

převážně na území Žirče.¹²⁸ Ve Dvoře Králové je mu připisováno autorství soch andělů na hlavním oltáři v děkanském kostele sv. Jana Křtitele z roku 1732¹²⁹ a kříže v lodi téhož kostela, který dělal ve spolupráci s Matyášem Braunem.¹³⁰ Autorství oratoria tím ovšem nebylo vyřešeno, protože Ivo Kořán uvádí jako autora Řehoře Thényho, kterému mimo tvorbu svatojánského oratoria ve Dvoře Králové připisuje i tvorbu svatojánských oratorií ve Smiřicích a Stěžerách. Zároveň ho také uvádí jako autora již výše zmíněných soch andělů na hlavním oltáři v děkanském kostele sv. Jana Křtitele ve Dvoře Králové nad Labem.¹³¹ Řehoř Thény není posledním sochařem, kterému je připisováno autorství dvorského oratoria. Ve stejném sborníku, kde uvedl Ivo Kořán jméno Řehoře Thényho, uvádí Miloš Stehlík nové jméno autora. Spolu s portálem na budově děkanství ve Dvoře Králové zařazuje svatojánské oratorium do katalogu děl Severina Tischlera.¹³² Tuto myšlenku rozvíjí Martin Pavlíček tvrzením, že „v případě Tischlerovy královédvorské statue jde o nejmonumentálnější zpracování tohoto tématu“.¹³³ Sochy Severina Tischlera se částečně podobají dílům z Braunovy dílny v Kuksu. Je možné, že se Tischler s těmito sochami seznámil a některé motivy reflektoval ve svých dílech.¹³⁴ Zároveň lze také říci, že Tischler měl vazby na Jiřího Pacáka a některá díla tvořili ve spolupráci. To se týká například figurální složky oltáře sv. Kříže v děkanském kostele v Moravské Třebové, kde se sice jedná o díla Jiřího Františka Pacáka, ovšem tvořená za účasti Severina Tischlera.¹³⁵

Svatojánské oratorium má podobu pyramidy složené ze čtyř částí (podstavec, střední širší část, horní užší část, vlastní socha svatého) (srov. Příloha č. 4). Střední širší část a horní užší část „jsou zdobeny závitými a rozmarnými okrasami slohu barokového a těž andílky půvabného obličejů“.¹³⁶

Na vrcholu oratoria se nachází socha svatého Jana Nepomuckého. Jedná se o celé sousoší, kdy je klečící postava sv. Jana obklopena dvěma figurami andělů. Svatý Jan je zde vyobrazen jako kněz „v kanovníckém rouše, maje v pravé ruce kříž s ukřižovaným Spasitelem, k němuž vroucně obrací zrak“.¹³⁷ Okolo něho jsou okřídlení andělé držící ústřední sochu.

128 Oldřich BLAŽÍČEK, *Sochařství baroku v Čechách*, Praha 1958, s. 202–203.

129 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 47

130 Tamtéž, s. 56

131 Ivo KOŘÁN, *Raráš a Šetek aneb braunovské sochařství východních Čech*, in: Matyáš Bernard Braun 1684–1738, ed. Milena Freimanová, Praha 1988, s. 111–112.

132 Miloš STEHLÍK, *Matyáš Bernard Braun a Morava*, Matyáš Bernard Braun 1684–1738, ed. Milena Freimanová, Praha 1988, s. 160.

133 M. PAVLÍČEK, *Severin Tischler...*, s. 46.

134 Tamtéž, s. 47.

135 Miloš STEHLÍK, *Matyáš...*, s. 160.

136 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 75.

137 Tamtéž, s. 75.

Toto vyobrazení se rovněž nazývá Apotheóza sv. Jana Nepomuckého, kdy je světec právě vyobrazen na oblaku ve společnosti andělů, kteří ho nesou do nebes. Jednalo se o oblíbené vyobrazení tohoto světce (srov. Příloha č. 4a).¹³⁸ V současné době má každý anděl jen jedno křídlo, které si vzájemně křížují nad sochou sv. Jana a tvoří nad ním jakýsi baldachýn.¹³⁹ V horní části pod ústředním motivem se nachází anděl držící v levé ruce srdce.

Pod římsou oddělující střední a horní část se nachází ozdobný štít s vyobrazením Panny Marie Ochránkyňe města. Jedná se o vyobrazení Panny Marie s Ježíškem, přičemž Panna Maria je oblečena do dlouhých ozdobných šatů s pláštěm, který je připnut na bocích mašlemi, aby zůstal v roztažené poloze. Obě postavy mají na hlavě umístěnou korunku (srov. Příloha č. 4b). Toto vyobrazení pravděpodobně vychází z veduty neznámého autora, na které je takto vyobrazená Panna Maria s Ježíškem nad městem Dvorem Králové, roztažený plášť pravděpodobně symbolizuje ochranu města (srov. Příloha č. 3). Tuto vedutu přejímali pozdější autoři historických zpracování o městě, a je k nalezení například v *Dějínách Dvora Králové nad Labem*,¹⁴⁰ nebo v *Historickém atlasu měst České republiky, svazku 34*.¹⁴¹ Celé toto vyobrazení odkazuje na záchranu města před vypálením švédskými vojsky 21. listopadu 1646 během třicetileté války, kdy začátkem října toho roku porazil švédský generál Wittenberg císařského vojevůdce Montecuccolihu u Dvora Králové a způsobil císařskému vojsku škaredou porážku.¹⁴² Od 9. října tábořila švédská armáda na dvorském předměstí mezi Dvorem Králové a Žirčí. Odtud každý den přijížděl oddíl vojáků do města pro proviant. K tomu ještě uložil generál Wittenberg městu 1500 fl. jako výpalné.¹⁴³ Tato suma byla navýšena o měsíc později 9. listopadu o dalších 1000 zlatých splatných do 14 dnů.¹⁴⁴ Podle zápisu v *Pamětní knize královédvorské farnosti* uspořádal děkan Vojtěch Cassius prosebné procesí za záchranu města, během kterého donesla Marie Bonaventurová dřevěnou sochu Panny Marie s Ježíškem. Ta byla umístěna na Dolení most (dnešní most Jana Opletala) a lidé se u ní modlili za záchranu města. Dne 21. listopadu vyslal generál Wittenberg oddíl vojáků do města pro stanovené výpalné. Měšťané uzavřeli brány a byli odhodláni se bránit. Hejtman s oddílem proto objížděl hradby až se dostal na Dolení most, kde stála tato socha, u níž se právě modlila Marie Bonaventurová. Jeden z vojáků ze vzteku sochu rozsekl šavlí. Po této události se spustila tak hustá mlha,

138 Pavel BĚLINA a kol., *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IX.*, Praha 2011, s. 409.

139 M. PAVLÍČEK, *Severin Tischler...*, s. 47.

140 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 28.

141 R. ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas...*, s. 3.

142 C. J. VON BIENENBERG, *Pokus...*, s. 82.

143 *Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorskú*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1913, s. 166–167.

144 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 67.

že nebylo vidět za roh, a tedy nebyl možný ani útok na město. Proto se vojáci podle zápisu „rozptýlili a neřízeným způsobem se vrátili zpět“.¹⁴⁵ Tato socha byla později opravena a umístěna na hlavní oltář do děkanského kostela sv. Jana Křtitele. Podle tradice darovala po třicetileté válce jedna žena šaty na tuto sochu.¹⁴⁶ Z úcty a tradice se proto tato socha obléká do šatů. V roce 1671 vyjednal děkan Václav Bernard Sartorini na královéhradecké konzistoři vyhlášení Dvora Králové nad Labem mariánským poutním místem. Tím se v tomto městě šířila úcta k Panně Marii ještě více. Na Svatojánském oratoriu je Panna Maria rovněž vyobrazena v šatech, přičemž celé znázornění je podobné výše zmíněné vedutě. Na oratoriu je ovšem vyobrazena pouze Panna Maria s dítětem, nikoliv už město pod ní. Při porovnání s vedutou se jedná o zobrazení jen horní poloviny obrázku. Důvod zobrazení Panny Marie Ochránkyně města na Svatojánském oratoriu lze spatřit jednak v mariánské úctě, která byla v tomto městě stále živá i díky barokní zbožnosti, ale také je možné se domnívat, že má souvislost s původním umístěním oratoria. To bylo původně postaveno na Dolením předměstí,¹⁴⁷ konkrétně se jednalo o horní část ulice spojující hlavní náměstí a Dolení předměstí až k Dolenímu mostu. Dnes se na tom místě nachází náměstí Odboje.¹⁴⁸ Je možné předpokládat, že oratorium plnilo i význam směrovníku, protože branou, u které bylo oratorium postaveno, bylo možné dojít k Dolenímu mostu, kde dříve stávala socha Panny Marie, k níž se váže výše popsany příběh o záchraně města během třicetileté války. Tento příběh byl ve sledovaném období stále velmi živý a pravděpodobně byl Dolení most jedním z míst, kam přicházeli poutníci směřující do Dvora Králové. Reliéf na oratoriu tak mohl ukazovat cestu k tomuto místu. V průběhu času „z důvodů komunikačních, aby ulice, vedoucí z náměstí k nádraží podél parku před nynější budovou gymnasiální, mohla být rozšířena, bylo přeloženo na místo nynější“.¹⁴⁹ Nynějším místem je myšlena tehdejší ulice Hálkova (dnes Roosveltova), kam bylo oratorium přestěhováno v roce 1892. Odtud bylo v roce 1952 znovu přemístěno na náměstí Republiky, kde je dodnes.¹⁵⁰

Ve spodní části oratoria se nachází tři sochy světců. Zde se autoři popisující toto sousoší rozcházejí v určení jednotlivých svatých. Tomáš Halík uvádí, že se na prvním podstavci jedná o sochu „apoštola sv. Pavla, který má v ruce sekeru. Na druhém podstavci stojí sv. Veronika, která drží v levé ruce roucho, na němž je viděti hlavu Kristovu. Na třetím pak vidíme sv. Barboru,

145 Děkanství Dvůr Králové nad Labem, *Památní kniha čís. III. Děkanství Dvůr Králové nad Labem, farnost sv. Jana Křtitele od roku 1011*, opis z roku 1837, s. 103.

146 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 69.

147 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 158.

148 R. ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas...*, mapa č. 20.

149 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 77.

150 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 103.

kteřá se opírá pravou rukou o věž, v níž je viděti tři okna a bránu“.¹⁵¹ Emanuel Poche uvádí shodně také sv. Barboru, nicméně zbyvajících dva světce určuje jako sochy „Šimona a Judy“.¹⁵² Pravděpodobně má na mysli apoštoly Šimona Kananejského zvaného Horlivec a Judu Tadeáše, s čímž souhlasí i popis Josefa Langfelnera, podle kterého je na sousoší „sv. Barbora (4. 12.) s kalichem a opírá se o věž, dva apoštolové – sv. Juda Tadeáš (28. 10.) s obrazem Ježíše (byl jeho příbuzný) a sv. Šimon zvaný Horlivec (28. 10.), drží v ruce sekeru a opírá se o sukovici“.¹⁵³ Podle Martina Pavlíčka jsou sochy na podstavcích „sv. Barbora, sv. Juda Tadeáš a sv. Tomáš“.¹⁵⁴ Z toho je patrné, že autoři popisující svatojánské sousoší se shodují pouze v postavě svaté Barbory, jejímž hlavním atributem je věž se třemi okny.¹⁵⁵ Svátá Barbora žila podle legendy ke konci 3. století jako dcera zámožného Dioskura v Nikomédii, dnešním Izmitu v Turecku, během pronásledování křesťanů. Její otec Dioskuros byl fanatickým nepřítelem křesťanů, a když zjistil, že se Barbora tajně schází s křesťany, nechal postavit před svým domem věž, kam chtěl Barboru zavřít. Barbora přikázala zedníkům, aby ve věži vytvořili tři okna namísto plánovaných dvou. Na otázku svého otce k počtu oken odpověděla, že se jedná o symbol Nejsvětější Trojice. Její otec jí dovedl před místodržitele, který ji nechal mučit a nakonec stít mečem, což podle legendy provedl sám Dioskuros.¹⁵⁶ Dalším atributem sv. Barbory je kalich s hostií, který drží i na tomto sousoší, nicméně z kalichu se dochovala pouze spodní část.

Určení následujících světců na oratoriu lze pomocí jejich vzhledu, ikonografie a atributů. Světec s Kristovým obrazem je jednoznačně muž s vousy, což odporuje Halíkovu tvrzení o sv. Veronice, přičemž vyobrazení Kristovy tváře je umístěno do ozdobného štítu, nikoliv na roucho, jak Tomáš Halík uvádí.¹⁵⁷ Ostatní autoři se shodují, že se jedná o sv. Judu Tadeáše.

Juda Tadeáš byl apoštol, autor posledního novozákonního listu a také Ježíšův příbuzný. Podle tradice hlásal evangelium v Persii, kde byl také umučen. Nejčastěji se uvádí, že byl utlučen kyjí. Od toho se odvíjí také jeho atributy. Jedním z atributů je kyj, nástroj jeho umučení a druhým atributem bývá deska s obrazem Ježíšovy tváře. Tuto podobiznu Ježíšovy tváře měl přinést při jedné, ze svých cest králi Edessy.¹⁵⁸ Oba tyto atributy má i socha světce na dvorském oratoriu. Tento světec svírá v pravé ruce kyj a v levé drží ozdobný štít s podobiznou. Jedná se tedy s největší pravděpodobností o apoštola Judu Tadeáše.

151 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 75.

152 E. POCHE, *Soupis...*, s. 61.

153 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 103.

154 M. PAVLÍČEK, *Severin Tischler...*, s. 46.

155 Věra REMEŠOVÁ, *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1991, s. 13.

156 Vera SCHAUER – Hanns Michael SCHINDLER, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 2002, s. 626–627.

157 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 75.

158 V. REMEŠOVÁ, *Ikonografie...*, s. 35.

Poslední světec, jehož socha je součástí sousoší, je na určení obtížnější. Od výše popsaných autorů vychází jako možní svatí Pavel, Šimon Horlivec a Tomáš. V tomto případě je součástí sochy nejednoznačný atribut, protože se jedná pouze o sekeru. S pomocí ikonografie by však mělo být možné určit pravděpodobného světce, který se na svatojánském sousoší nachází. Podle Tomáše Halíka se jedná o sochu sv. Pavla.¹⁵⁹ Hlavním atributem sv. Pavla je ovšem meč, kterým byl jako římský občan sťat na příkaz císaře Nera.¹⁶⁰ O svatého Pavla se tedy jednat nemůže. Druhou variantou je svatý Tomáš. Tento učedník působil jako misionář v Persii a Indii. V Indii podle legendy obrátil na křesťanskou víru i krále Gundaphara. V roce 72 n. l. byl během svého působení proboden pohanem. Jeho atributem je tedy kopí nebo meč.¹⁶¹ Ani v případě sv. Tomáše se tedy nejedná o sekeru. Posledním možným zmiňovaným světce je sv. Šimon Kananejský zvaný Horlivec.¹⁶² Jedná se o dalšího apoštola, jednoho z Dvanácti, který podle tradice spolu s Judou Tadeášem působil v Sýrii, Mezopotámii a Persii. Zde byli také oba apoštolové umučeni. Způsob umučení sv. Šimona se v různých podání liší. Podle legend byl ubit kyjem, rozřezán pilou, případně zabit mečem nebo sekerou. Všechny tyto nástroje bývají zobrazeny jako jeho atribut.¹⁶³ Z výše popsaných světců by tedy nejvíce přicházel v úvahu sv. Šimon, který jako jediný z nich má za atribut mimo jiné sekeru. Dalším rozhodujícím poznatkem může být také to, že bývá zobrazován spolu se sv. Judou Tadeášem,¹⁶⁴ což by byl případ i dvorského sousoší. V úvahu přichází ještě sv. Matěj, zobrazovaný rovněž se sekerou.¹⁶⁵ Jeho hlavním atributem je ovšem kniha nebo svitek, který se na soše nenachází. Svatý Matěj také není často zobrazovaným světce, proto je pravděpodobné, že tato socha znázorňuje spíše svatého Šimona než svatého Matěje. Vzhledem k tomu, že nejsou dostupné archivní prameny, které by se k sousoší vztahovaly, nelze přesně určit vyobrazené světce. Jejich určení lze rozpoznat pouze na základě ikonografie.

Celé sousoší bylo od svého zhotovení a umístění do středu ulice vedoucí na Dolení předměstí, ještě dvakrát přesouváno. Nejprve do Hálkovy ulice (dnešní Roosveltova) a poté na náměstí Republiky za kostel sv. Jana Křtitele. To mohlo mít za následek, že je v současné době sousoší poničené. Sochy tří světců na podstavcích nejsou výrazně poškozeny, výjimku tvoří kalich sv. Barbory, ze kterého zbyla pouze spodní část. Lze také předpokládat, že všichni světci měli okolo hlavy svatozář. Tu nemá v dnešní době ani jeden. Výrazné poškození je vidět

159 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 75.

160 Josef HEYDUK, *Svatí církevního roku*, Praha 2012, s. 106.

161 V. SCHAUBER – H. M. SCHINDLER, *Rok...*, s. 332.

162 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 103.

163 V. SCHAUBER – H. M. SCHINDLER, *Rok...*, s. 556-557.

164 Tamtéž, s. 557.

165 Tamtéž, s. 79.

na samotném sousoší svatého Jana se dvěma anděly. V současné době má každý z andělů pouze jedno křídlo směřující vzhůru a křížící se s křídlem druhého anděla. Druhé křídlo měli umístěné do strany. Na počátku 20. století měli andělé ještě obě křídla, nicméně od Tomáše Halíka lze zjistit, že „před nedávným časem spadlo veliké křídlo nejhořejšího anděla“.¹⁶⁶ Z fotografie sousoší připojené do jeho knihy je patrné, že druhý anděl měl v době pořízení fotografie ještě křídla obě. Nicméně i na druhém andělu je zřejmé jisté poškození, kdy „anděl po pravé straně onoho anděla kusého má ruku uraženou“.¹⁶⁷ Z popisu soch je dále jasné, že svatý Jan Nepomucký měl v době Tomáše Halíka ještě svatozář s hvězdami.¹⁶⁸ I ta se do dnešní doby nedochovala.

Z jakého důvodu bylo Svatojánské oratorium postaveno nelze s určitostí, kvůli nedostupným pramenům, říci. Spojitost lze nalézt se svatořečením Jana Nepomuckého, protože oratorium bylo postaveno ve 30. letech 18. století. Josef Langfelner tvrdí, že toto sousoší má přímou návaznost na Janovo svatořečení, protože bylo postaveno k prvnímu výročí svatořečení v roce 1730.¹⁶⁹ Podobným důvodem mohla být velká úcta k zemským patronům, zvláště pak ke sv. Janu Nepomuckému. To udává jako důvod vzniku Antonín Viták, protože „jak věrně a uctivě k sv. patronům slavné Čechie České tlouklo srdce, a jak osob z lůna památného národa vyšlých sobě vážilo, nezvratným toho svědectvím jest nám socha sv. Jana Nepomuckého na Dolejším předměstí“.¹⁷⁰ Důvod velké úcty uvádí také Dagmar Krsková. Podle ní „v roce 1730 nechali k jeho uctění postavit ve Dvoře sousoší svatého Jana Nepomuckého neboli „odpuštěné oratorium“ i dvorští konšelé“.¹⁷¹ Tomáš Halík uvádí více materialistický důvod. Podle něho dvojí sousoší (Mariánský sloup a Svatojánské oratorium) „o větším blahobytu měšťanů svědčí“.¹⁷² Jistě se dá mluvit o určité úrovni blahobytu, nicméně „s ohledem na dlouhodobou nedobrou kondici městské pokladny je možno se domnívat, že i v tomto případě byly peníze na pořízení sousoší darovány“.¹⁷³ Z výše psaného je jasné, že velkou roli při stavbě oratoria hrála úcta ke sv. Janu Nepomuckému.

Svatojánské oratorium ve Dvoře Králové plnilo také funkci odpuštěného oratoria. Tím je myšlen obraz nebo socha, u které je možné po splnění určených podmínek (modliteb) získat odpuštění hříchů.¹⁷⁴ Význam odpuštěného oratoria rovněž popisuje Antonín Schulz. Podle něho „do Dvora dostavil se pan Teror. A ten kázal: Uctívejte vaše papežské odpuštěné

166 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 76–77.

167 Tamtéž, s. 77.

168 Tamtéž, s. 75.

169 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 103.

170 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 157–158.

171 D. KRSKOVÁ, *Královny...*, s. 169.

172 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 75.

173 R. ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas...*, s. 18.

174 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 149.

*patrony, ne se sv. Janem Křtitelem, ale s tím Nepomuckým. Zřídte si pro ně jedno oratorium a dosáhnete odpustků na celých dvacet a osm let. A Dvorská postavili takové oratorium u Dolní brány, aby i páni podkomoří při příjezdu obdrželi odpustky za hříchy ve správě obecní spáchané“.*¹⁷⁵ Zda je tento popis pravdivý nelze s určitostí potvrdit, protože nejsou dostupné žádné světské, ani církevní dokumenty, které by sdělení Antonína Schulze potvrzovaly.

Od 2. pol. 17. století se rozšiřují tzv. očistcové pobožnosti. Očistec představuje pro věřícího katolíka místo, kde duše zemřelých setrvávají a odpykávají si trest za hříchy do té doby, než je Bůh přijme do nebeské slávy. Toto téma velmi ovlivnilo barokní katolickou zbožnost a lidé hledali skrze církev možnost, jak se očistci vyhnout. Velkou roli tak hrály v náboženství odpustky. Jednalo se o duchovní milosti udělované papežskou kurií po splnění určitých podmínek, definovaných v odpustkových privilegiích. Tato privilegia byla udělována jednotlivým kostelům, kaplím a oltářům.¹⁷⁶ Je tedy pravděpodobné, že odpustkové privilegium náleželo i Svatojánskému oratoriu, ačkoliv to nelze s jistotou potvrdit vzhledem k nedostupnosti pramenů.

Ke Svatojánskému sousoší nejsou v současné době dostupné žádné archivní památky, nicméně i přes to lze s jistotou říci, že oratorium plnilo velkou funkci v životě města a místních obyvatel, kteří tak vzdávali úctu novému baroknímu světcí Janu Nepomuckému.

¹⁷⁵ Antonín SCHULZ, *Průvodce Dvorem n. L.*, Dvůr Králové nad Labem 1921, s. 52.

¹⁷⁶ P. BĚLINA a kol., *Velké dějiny...*, s. 195–196.

3.5. Kostel Povýšení Svatého Kříže

Kostel Povýšení Svatého Kříže, mezi obyvateli města zvaný Kostelíček, je filiální kostel Královédvorské farnosti. Na místě současné kamenné stavby stával dřevěný kostel stejného zasvěcení, který byl zbourán a jeho místě postaven současný kamenný kostel.¹⁷⁷ Původní dřevěný kostel nechal podle legendy postavit kníže Bořivoj. Podle této legendy „*měl vévoda Bořivoj po návratu z Moravy, kde už přistoupil ke křesťanské církvi, při lovu v této krajině zabloudit od své družiny, a v tomto stavu prosil Boha o pomoc. Načež šel po hlasu kokrhajícího kohouta, brzy poté zahlédl uhlířův domek, a tak byl uhlířem doveden ke své družině. Na onom místě, kde kníže zaslechl hlas kohouta, nechal ke cti svatého Kříže vybudovat kapli z důvodu, že sám, byv v nouzi, skrze častější vyzvání svatého Kříže byl kokrhajícím kohoutem zachráněn z nebezpečí. A na tomto místě ze zbytků rozvaleného starého kostela byl před 30 lety na jižním předměstí vybudován kostel Povýšení svatého Kříže*“.¹⁷⁸ Proti této legendě se postavil například Radomír Roup, který ji pokládá za výtvar novověkých kronikářů snažících se jednak vyložit původ zachovalých památek, ale také obohatit historii svého rodiště.¹⁷⁹ Zároveň je z historického hlediska nesmyslná, protože „*v žádném případě nelze předpokládat, že by Bořivoj lovil tak daleko od sídla své moci, v krajině, která musela být pro něj cizí a zcela neznámá*“.¹⁸⁰ Proto datuje vznik kostela Povýšení Sv. Kříže do počátku 16. století, kdy jsou mezi lety 1504-1537 zprávy o výrobě zvonů pro tento kostel.¹⁸¹ Pokud by kostel vznikl v 16. století, je možné si položit otázku, z jakého důvodu byl postaven za hradbami. Na to Radomír Roup podává odpověď s jediným vysvětlením, kterým je vybudování hřbitova okolo kostela mimo městské hradby.¹⁸²

Vznik dřevěného kostela tedy nelze s přesností určit a jediným vodítkem jsou zvony, které pro tento kostel byly odlity počátkem 16. století. Současný kamenný kostel byl postaven v roce 1752 na místě tohoto dřevěného kostela.¹⁸³ Na mapě z roku 1744 je kostel na Dolením předměstí označen slovy „*ruinirte kirchen*“¹⁸⁴ což svědčí o stavu původního dřevěného kostela, a také o možném důvodu přestavby v současnou kamennou stavbu o 8 let později. Nicméně je možné, že současný kamenný kostel je ještě o 15 let mladší, jak tomu nasvědčuje zápis

177 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 107.

178 C. J. VON BIENENBERG, *Pokus...*, s. 30–31.

179 Radomír ROUP, *O revizi našich představ*, Vlastivědné čtení 1, 1994, s. 16.

180 Radomír ROUP, *Rytíř K. J. z Bienenbergu a jeho dějiny Dvora Králové nad Labem*, Krkonoše – Podkrkonoší 6, 1972, s. 34.

181 Tamtéž, s. 34.

182 Tamtéž, 1972, s. 34.

183 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 109.

184 R. ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas...*, mapa č. 4.

podkomořího Ferdinanda, hraběte z Kokořova z 8. ledna 1767. V něm udává, že „*Nejdůstojnější biskupská Královéhradecká konzistoř již vám udělila svolení k vystavění kostela „sv. Kříže“ in ruderibus jsoucího. K zbudování máte zapotřebí výměny stavovské, na 5000 zl. znějící obligace (proti rabatu á 8 fl. pro cento), která tomuto a jiným vašim kostelům náleží*“.¹⁸⁵ Z toho je patrné, že kostel bylo nutné ve větší míře postavit znovu, zvláště proto, že je nutné podkomořímu „*předložiti nákres kostela a projekt stavebních útrat*“.¹⁸⁶ Otázkou zůstává, z jakého důvodu bylo nutné 15 let starý kostel postavit znovu. Odpovědí může být umístění tohoto kostela, který stojí v záplavové oblasti. Ačkoliv pro to tedy nejsou přesvědčivé důkazy, je možné, že se v těchto letech rozvodnilo Labe a zaplavilo jižní část Doleního předměstí spolu s kostelem Povýšení Svatého Kříže, který bylo nutné kompletně zrekonstruovat.

Kostel Povýšení Svatého Kříže je jednolodní stavba s půlkruhovým presbytářem, za kterým se nachází sakristie. Na severní a jižní straně se nachází postranní vchody a celkově čtyři okna. Další dvě okna jsou umístěna tak, aby osvětlovala presbytář. Vstup do kostela tvoří kamenný portál zakončený reliéfem se znakem města. Nad portálem se nachází další okno osvětlující kůr. Kostel Povýšení Svatého Kříže nebyl postaven s věží, ta byla dostavěna až v roce 1780. Na věži se nachází 3 oválná okna a 4 okna s kamenným rámem. Vrchol věže tvoří osmiboká cibule s bání zakončenou křížem. Původně se na vrcholu věže nacházel místo kříže kohout odkazující na pověst o Bořivojovi, kterého kohoutí kokrhání dovedlo k uhlířovu domku. Hlavní vchod do kostela je umístěn v dolní části věže (srov. Příloha č. 5). V předsíni kostela se nachází kříž ze 16. století. Předsíň je oddělena dalšími dveřmi od hlavní lodi. Ta volně přechází v presbytář, který je oddělen vítězným obloukem.¹⁸⁷

Jak vypadal interiér kostela nelze opět přesně říci. Jistý je pouze hlavní oltář, který byl pravděpodobně vytvořen s postavením kostela. Jedná se o malovaný obraz na zdi kostela znázorňující oslavení Svatého Kříže v poslední den.¹⁸⁸ Ústředním bodem obrazu je výjev ukřižování, kdy pod křížem, na kterém je Ježíš, jsou umístěny tři postavy. Přímo pod křížem stojí Marie Magdaléna, napravo Panna Maria a nalevo apoštol Jan. Po stranách jsou poté umístěni dva truchlící andělé. Nad křížem se nachází městský znak, ovšem zobrazen ve špatných barvách, kdy se na modrém poli nachází zlaté hradby s věžemi, mezi kterými je zlatý lev.¹⁸⁹ Znak v této barevné kombinaci městu nikdy nenáležel. Město Dvůr Králové nad Labem užívalo znak,

185 *Jich Milostí královen Českých urození páni Podkomoří a Hofrychtěři.*, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1910, s. 67.

186 Tamtéž, s. 67.

187 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 109.

188 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 154.

189 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 110–111.

kde jsou na červeném štítu stříbrné hradby s věžemi a uprostřed nich je stříbrný lev. Takto je znak vyobrazen například na královské lavici v děkanském kostele sv. Jana Křtitele z roku 1731.¹⁹⁰

Nad znakem se nachází anděl držící v ruce meč a váhy, symbol Boží spravedlnosti, nemá však zavázané oči na důkaz, že Boží spravedlnost nejedná slepě. Na pravé straně sedí anděl držící palmovou větvíčku a palmový věnec, symboly vítězství. Vlevo je poté anděl Boží moudrosti hledící do zrcadla, kde se odráží jeho tvář. Nad nimi se nachází tři další andělé zvedající (povyšující) Kristův kříž do nebe. Vedle nich jsou dva další andělé, kdy jeden drží palmovou větvíčku a druhý ukazuje na „povýšený“ kříž.¹⁹¹ Pod andělem Boží moudrosti se podle Antonína Vitáka mají nacházet „Česká slova: „*V tomto znamení zvítězíš,*“ slova upomínající na vidění a vítězství římského císaře Konstantina“.¹⁹² Tato slova dnes již k vidění nejsou. Zda a kdy došlo k jejich zamalování není možné zjistit, nicméně při bližším prozkoumání obrazu nebylo ani nalezeno místo, kde by měl být nápis umístěn. Celý výjev je zasazen mezi sloupovou architekturou zakončenou volutami s výklenkem uprostřed.¹⁹³ Za křížem je vyobrazeno město Dvůr Králové jako Jeruzalém (srov. Příloha č. 5a).¹⁹⁴

Celý oltář namaloval malíř a freskař Josef Kramolín. Ten se narodil 11. 4. 1730 v Nymburce jako syn kantora Josefa a jeho ženy Barbory a byl pokřtěn 12. 4. 1730 jmény Josef Karel.¹⁹⁵ Se svým bratrem Václavem patřil k posledním malířům iluzivně dekorativní fresky.¹⁹⁶ Celý malovaný oltář působí prostorově, což ještě vizuálně umocňuje oltářní mensa umístěná před freskou. Iluzivní oltáře měly být nejprve provizorní, dokud nebudou nahrazeny fyzickými oltáři. Nicméně mnohdy kvůli nedostatku finančních prostředků pro vybudování fyzické oltářní architektury byly tyto malované oltáře objednávány záměrně.

V českém barokním freskařství měla iluzivní malba dlouhou tradici. Tento směr původně z Itálie se do Čech dostal již na konci 16. století, nicméně největší rozmach zaznamenal ve 20. a 30. letech 18. století. Velkou změnu v iluzivním freskařství vytvořil Andrea Pozzo, který změnil směr iluzivní malby z původní prostorově-dekorativní malby na architektonicky fiktivní malbu. Tento směr převzali jeho žáci, kteří ho přinesli do Čech. Nejvýznamnějším představitelem této iluzivní fiktivní malby v Čechách je švábský malíř Jan Hiebel, který se u Pozza vyučil právě iluzivní malbě. Mezi jeho díla patří například malba v jezuitském

190 Karel MARTÍNEK, *Omyly, nepravdy a polopravdy v ranné historii města*, Vlastivědné čtení 2, 2018, s. 40.

191 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 111.

192 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 154.

193 E. POCHE, *Soupis...*, s. 50–51.

194 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 110.

195 Igor VOTOUPAL, *K původu malířů Josefa (1730–1802) a Václava (1733–1799) Kramolínů*, Umění LII, č. 5, 2004, s. 452.

196 Oldřich BLAŽÍČEK, *Umění baroku v Čechách*, Praha 1967, s. 176.

kostele Neposkvrněného Početí v Klatovech nebo fiktivní kupole kostela Nanebevzetí v Doksanech, obě z první poloviny 18. století.¹⁹⁷ Díky Hibelovi v Čechách zakořenily i malované oltáře. Mezi Hibelovy rané oltáře patří ten, který namaloval v roce 1715 v kostele sv. Klimenta ve staroměstském Klementinu. Tento oltář je možné vidět pouze na rytinách, protože byl v roce 1760 nahrazen novou freskou od Josefa Kramolína.¹⁹⁸ Tento jezuitský bratr a žák Ignáce Viktorína Raaba pokračoval ve stejném stylu iluzivních oltářů, který započal Andrea Pozzo a Jan Hibel. Josef i Václav Kramolínové zachovali architektonický iluzionismus až do přelomu 18. a 19. století, zatímco se vlivem rokoka začala ve 2. polovině 18. století rokoková freska redukovat architektonickou složku na minimum.¹⁹⁹

Zda se v kostele Povýšení Svatého Kříže nacházely ještě nějaké další oltáře nelze potvrdit. Antonín Viták uvádí čtyři oltáře, přičemž dva z nich (oltář sv. Jana Křtitele a oltář sv. Jana Nepomuckého) nejsou datovány. Zbylé dva oltáře (oltář sv. Stanislava s jeho obrazem od Viktorína Raaba z roku 1750²⁰⁰ a oltář s obrazem, na kterém byly postavy z rodokmenu Ježíše Krista) datuje do roku 1835. V tomto roce započaly opravy kostela, který byl do roku 1836 „*ve stavu chatrném a vyžadoval opravy zvlášt' vnitřní*“.²⁰¹ Je tedy pravděpodobné, že při této příležitosti byly zhotoveny minimálně dva oltáře. Tyto čtyři oltáře pak byly užívány při slavnosti Božího Těla, kdy se v rozloženém stavu přenesly na určené místo ve městě, kde se složily a byly připraveny na slavnost.²⁰²

Kostel Povýšení Svatého Kříže sloužil jako filiální kostel královédvorské farnosti. Na základě zprávy o bohoslužbách, které napsal Antonín Viták ve svých Dějinách 115 let po stavbě kamenného kostelíka lze předpokládat, že i v 50. letech 18. století se zde sloužilo při stejných příležitostech. Bohoslužby se konaly „*ve středu a v pátek posvátného času postního, v pondělí o křížových dnech, odkud pak do polí se jde procesím; tu neděli v oktávě Božího Těla; na den nalezení sv. Kříže, o poutní slavnosti „povýšení sv. Kříže“ bývají zde slavné služby Boží. Ten den jakož i neděli v oktávě Božího Těla odbývají se zde slavné nešpory; mimo to dvakrát v roce „requiem*“.²⁰³

Mimo konání bohoslužeb poskytoval správce kostela Povýšení Svatého Kříže ještě finanční půjčky ze záduší zmiňovaného kostela. Zápisy o dlužnících upsáních z let 1724–1739 ukazují, že potřebné obnosy si půjčovali obyvatelé města bez ohledu na společenské postavení

197 Pavel PREISS, *Baroková ilusivní malba architektury a Čechy*, Umění věků, Praha 1957, s. 176–177.

198 Pavel VLČEK, *Umělecké památky Prahy. Staré město Josefov*, Praha 1996, s. 89.

199 Pavel PREISS, *Baroková ilusivní malba...*, s. 176–177.

200 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 111.

201 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 153–154.

202 Tamtéž, s. 154.

203 Tamtéž, s. 154.

a rodinný stav. Jednalo se převážně o nízké částky, ale někteří obyvatelé si půjčovali opakovaně, jako například manželé Jan a Terezie Trnkovi, kteří si na úrok půjčili nejprve 34 kr. a později dalších 20 kr. Ke každému zápisu následuje podepsaná smlouva definující kdy a jakým způsobem byla částka vyplacena. V případě manželů Trnkových šlo o hotově vyplacené peníze, za které ručili „*nassi vlastni nezawadnau lauku w hrubegch lukach*“.²⁰⁴

Kostel Povýšení Svatého Kříže tak nebyl jen církevní stavbou, kde by se sloužily mše svaté a jiné obřady, ale zároveň majetek, který k tomuto kostelu náležel, se užíval k půjčování a jiným obchodním transakcím. Podobně sloužil majetek u všech kostelů a kaplí ve Dvoře Králové.

204 SOKA Trutnov, f. AMDKnL, inv. č. 103, kn. 93.

3.6. Mariánský sloup

S rozšiřující se barokní zbožností a úctou ke svatým se rozšiřovala i stavba sloupů se sochami světců. Tyto sloupy lze rozdělit podle ikonografie do tří kategorií: mariánské, trojiční a atypické,²⁰⁵ podle sochy, která je umístěna na vrchol sloupu. Ve Dvoře Králové nad Labem se nachází mariánský sloup se sochou znázorňující Neposkvrněné početí Panny Marie. Ačkoliv se jedná o celé sousoší obsahující celkem 11 soch, v této práci se bude dále pro zjednodušení mluvit o sloupu, ač je myšleno celé sousoší.

Mariánský sloup ve Dvoře Králové nad Labem byl zhotoven v letech 1753–1754 chrudimským sochařem Josefem Procházkou a postaven do středu hlavního náměstí. Jedná se o stále stojící sloup obsahující 11 soch a 3 reliéfy světců. Sloup je rozdělen do tří částí, tedy na podstavec, střední část a jehlan, přičemž každá část je bohatě vyzdobena různými motivy, barvitě popsány od Tomáše Halíka: „*Všechny tyto části jsou bohatě vyzdobeny, jednak závitě, jednak velice ladnými okrasami tvaru rostlinného, hlavně listy různé podoby, jež pokrývají všechny plochy. Ozdoby ty jsou rozmanitého složení a přizpůsobeny jsou vždy ploše jehlanu. I hrany jeho jsou okrášleny*“.²⁰⁶ Celé „*toto sousoší činí velmi ladný dojem svým celkovým složením, důstojně se řadí k uměleckým výtvorům v Kuksu, a je nádhernou výzdobou starobylého náměstí, jakým se málo které město české může honosit*“.²⁰⁷ Tomáš Halík také podává relativně přesný popis soch a reliéfů světců, umístěných na sloupu, ačkoliv se v jistých informacích liší od skutečnosti. Hlavní sochou na vrcholu jehlanu je socha Neposkvrněného početí Panny Marie (Immaculata). Podle ikonografie se Panna Maria Immaculata znázorňuje jako žena „*stojící na zemském globu a srpku měsíce, přišlapující nohama hada, kolem hlavy dvanáct hvězd*“.²⁰⁸ Tento výjev je odvozen z biblické knihy Zjevení svatého Jana, kde je popsána „*žena oděná sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou dvanácti hvězd kolem hlavy*“.²⁰⁹ Tato žena, spojována s Pannou Marií, dala základ pro toto vyobrazení. Na dvorském sloupu je Panna Maria Immaculata vyobrazena podobně. Postava ženy na vrcholku sloupu s 12 hvězdami kolem hlavy stojí na srpku měsíce a zeměkouli, kterou obtáčí had z jablkem v tlamě. To odkazuje na dědičný hřích, kvůli kterému byli lidé vyhnáni z ráje. V blízkosti hada je poté znázorněna ještě jedna postava, vyjadřující zlého ducha, kterou Tomáš Halík popisuje

205 J. SLOUKA, *Mariánské a morové sloupy...*, s. 42.

206 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 77.

207 Tamtéž, s. 77.

208 V. REMEŠOVÁ, *Ikonografie...*, s. 42.

209 Zj 12, 1. ČEP

takto: „*Druhý konec hada vyběhá v podivnou postavu, z níž vyčnívá noha, spočívající drápy na zeměkouli, a hlava příšerného vzezření*“.²¹⁰ (srov. Příloha č. 6)

Kromě této sochy je na sloupu ještě dalších 10 soch. Na horní římse, která zakončuje střední část jsou postaveny sochy svatých Kosmy a Damiána, Floriána a Vavřince.

Svatí bratři Kosma a Damián byli lékaři žijící ve 3. století našeho letopočtu za vlády císaře Diokleciána. Tito lékaři podle legendy léčili zcela bezplatně, čímž si získali oblibu i u pohanů. Vzhledem k tomu, že byli křesťané, nechal je císař Dioklecián popravit. Zobrazují se jako lékaři s nádobkami a lahvičkami. Občas mívají i hůl s hadem.²¹¹ Na dvorském sousoší jsou vyobrazeni ve stylizovaných římských tunikách a jako atribut drží jeden z bratrů meč.

Další sochou je svatý Florián. Tento současník výše zmíněných světců žil také ve 3. století za vlády císaře Diokleciána. Jednalo se podle legendy o římského vojáka pomáhajícího křesťanům, za což mu byl přivázán na krk mlýnský kámen a byl utopen v řece Emži.²¹² Na mariánském sousoší je zobrazen jako římský voják držící v jedné ruce prapor a v druhé vědro s vodou, kterým zalévá hořící dům.

Posledním světcem vyobrazeným na horní římse Mariánského sloupu je sv. Vavřinec. Ten je tradičně zobrazován s rožněm, na kterém ho dle legendy nechal císař Valerian umučit. Dále mívá také knihu, váček s penězi a palmu.²¹³ Na Mariánském sousoší je sv. Vavřinec zobrazen jako mladý muž oblečen v dalmatice, liturgickém oděvu jáhna,²¹⁴ který se levou rukou opírá o rošt. Socha svatého Vavřince je také jediná na horní římse, u které se dochovala svatozář okolo hlavy. Vzhledem k tomu, že se však jedná o sochy světců řádně uznaných katolickou církví, lze předpokládat, že svatozáře byly původně umístěné nad všemi sochami.

Ve spodní části sloupu je na podstavcích umístěno dalších šest soch světců. Jsou jimi: sv. Jan Nepomucký, sv. Ignác z Loyoly, sv. Norbert, sv. Jan Křtitel, sv. František Xaverský a sv. Jakub Větší.

Svatého Jana Nepomuckého lze poznat podle pěti hvězd okolo hlavy. Ty se podle legendy ukázaly na hladině Vltavy v místě, kde bylo tělo sv. Jana shozeno z Karlova mostu.²¹⁵ Na dvorském sloupu je svatý Jan Nepomucký zobrazen v chórovém oděvu (klerice a rochetě²¹⁶),

210 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 78.

211 V. REMEŠOVÁ, *Ikografie...*, s. 38.

212 Tamtéž, s. 21–22.

213 Tamtéž, s. 54.

214 Jitka JONOVÁ – Radek MARTÍNEK (ed.), *Liturgické textilie a jejich památková ochrana*, Olomouc 2020, s. 284.

215 V. REMEŠOVÁ, *Ikografie...*, s. 31.

216 J. JONOVÁ – R. MARTÍNEK (ed.), *Liturgické textilie...*, s. 294.

přes který má kožešinovou pelerínu. Hlavním atributem svatého Jana je svatozář s pěti hvězdami. V pravé ruce drží kříž s Kristovým tělem a v levé kněžský biret.

Dalším světcem je sv. Ignác z Loyoly, šlechtic, kněz a zakladatel Tovaryšstva Ježíšova. Tento světec je běžně zobrazován v řádovém oděvu jezuitů s talárem, pláštěnkou a biretem. Jako atribut má vyobrazena písmena IHS na řádové pečeti. Někdy také stojí na zeměkouli, případně přemáhá draka, d'ábla.²¹⁷ Na dvorském sousoší je vyobrazen v jednoduché formě. Jedná se o postavu přemáhající ještěra (draka), který se mu plazí u nohou. Postava je oblečena v taláru s pláštěnkou a biretem na hlavě. V pravé ruce pravděpodobně svíral atribut. Mohlo se jednat o kříž, který je podle ikonografických popisů také jedním z jeho symbolů. Tomáš Halík tuto sochu předkládá jako „*sv. Jiří, potírajícího ještěra, svíjejícího se u jeho nohou*“.²¹⁸ To je ovšem chybný výklad, protože sv. Jiří je zobrazován jako rytíř, který bojuje s drakem, nikoliv jako kněz.²¹⁹

Svatý Norbert stojící na vedlejší podstavci bývá zobrazován v pontifikáliích s mitrou a berlou. Hlavním atributem je monstrance a figura muže nebo d'ábla u nohou.²²⁰ Svátý Norbert na Mariánském sloupu ve Dvoře Králové je vyobrazen podobně jako ho popisuje ikonografie. Má na sobě oblečenou kleriku a rochetu, přes kterou má připnut plášť a na hlavě nese mitru. V levé ruce svíral předmět. Mohlo se jednat o biskupskou berlu, případně o monstranci, která je jeho hlavním atributem.²²¹ U nohou mu leží muž, který symbolizuje antverpského bludaře Tanchelma popírajícího Kristovu přítomnost v Nejsvětější Svátosti. Tento blud mu vyvrátil právě svátý Norbert.²²² Tomáš Halík zaměňuje sochu sv. Norberta se sochou „*sv. Františka Xaverského, u jehož nohou spočívá pohan, obrácený na víru*“.²²³ Svátý František bývá také někdy zobrazován s člověkem, kterého obrací na křesťanskou víru, což symbolizuje jeho misijní činnost v Asii a na Dálném východě.²²⁴ Socha svatého Františka Xaverského by ale nemohla být vyobrazena s biskupskými insigniemi, protože sv. František byl vysvěcen na kněze a působil jako misionář, ale nikdy nebyl vysvěcen na biskupa.²²⁵ Jeho sochu však lze pravděpodobně na Mariánském sloupu nalézt také. Jedná se o sochu muže oblečeného v taláru, který v rukou drží kříž a knihu.

Na vedlejší podstavci je socha sv. Jana Křtitele, hlavního patrona farnosti i města Dvora Králové nad Labem. Ten bývá zobrazen jako „*asketický muž vyhublé postavy, oděný v kůži nebo*

217 V. REMEŠOVÁ, *Ikonografie...*, s. 27.

218 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 78.

219 J. HEYDUK, *Svatí...*, s. 58.

220 V. REMEŠOVÁ, *Ikonografie...*, s. 47.

221 Tamtéž, s. 47.

222 Ignác Antonín HRDINA, *O hraběti Šporkovi, jeho Kuksu a Královédvorsku*, Červený Kostelec 2020, s. 512.

223 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 78.

224 V. REMEŠOVÁ, *Ikonografie...*, s. 23.

225 V. SCHAUBER – H. M. SCHINDLER, *Rok ...*, s. 622.

*jen koženou roušku kolem beder. Jeho hlavním atributem je beránek a hůl ukončená křížem“.*²²⁶
Na dvorské soše je vyobrazen jako muž zahalený kůží držící v rukou beránka.

Posledním světce je sv. Jakub Větší. „*Tento světec je zobrazován především s mečem (kterým byl popraven), s knihou nebo svítkem. Jako patron poutníků s holí, brašnou, lahví, mušlí apod“.*²²⁷ Stejně tak je vyobrazen i na mariánském sloupu, kde se jedná o sochu muže v poutnickém oděvu, který se opírá o kmen stromu. Plášť má sepnutý mušlemi a na zádech nese poutnický klobouk.

Na Mariánském sloupu jsou vytesány tři reliéfy se scénami ze života svatých Sebastiana, Františka z Assisi a Marie Magdalény.

Reliéf svatého Sebastiana ukazuje tohoto světce ve chvíli jeho mučednické smrti, kdy byl podle legendy na rozkaz císaře „*přivázán ke stromu a vojáci do něj museli střílet šípy jako do terče“.*²²⁸

Marie Magdaléna je zobrazena jako ležící žena v jeskyni, držící lebku a objímající kříž. Kolem hlavy má věnec růží. Toto zobrazení se začalo rozšiřovat až v období baroka. Marie Magdaléna je zde zobrazena jako kajícnice.²²⁹ Tomáš Halík uvádí ženu na reliéfu jako „*jeptišku s lebkou“*,²³⁰ což však není pravda, protože vyobrazená žena nemá řádový oděv a má rozpuštěné vlasy. Nemůže se tedy jednat o jeptišku.

Posledním reliéfem umístěným na Mariánském sloupu je vyobrazení svatého Františka z Assisi, který je zobrazen jako mnich s knihou, což by podle ikonografie měly být regule řádu Menších bratří.²³¹ U knihy leží lebka jako symbol pomíjivosti všech vezdejších věcí.²³² Součástí reliéfu je i vyobrazení dvou andělíčků, kteří se vznášejí před svatým Františkem.

Základní kámen mariánského sloupu byl položen 28. května 1753 za přítomnosti děkana Josefa Rudla a celé městské rady. Do základů byl zazděný list s tímto latinským textem:

„HaeC PYraMIs CoLenDa

In honoreM DeI=parae SIne Labe ConCeptae

ErreCta aC eXstrVCta est sVMptIbVs PatrIs IoannIs Pettera CVratI

ALtoChVognensIs neC non pŸ PatrItŸ AVL0=RegIensIs.

In hVJVs VbeIVs robVr aVCta est eX LargItate gratIosI PatronI

²²⁶ V. REMEŠOVÁ, *Ikonografie...*, s. 30.

²²⁷ Tamtéž, s. 28.

²²⁸ Tamtéž, s. 51.

²²⁹ Tamtéž, s. 43.

²³⁰ T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 78.

²³¹ V. REMEŠOVÁ, *Ikonografie...*, s. 22.

²³² T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 78.

PraenobILLIs DoMInI Athanasÿ Berger

CVJVVs fVnDaMentaLIIs LapIs posItVs fVIt obserVato rItV assVeto

In = et sVb praesentIa.

VenerabILLIs et DeVotI IosephI RVDeL Vtpote hVJVVs VetVstae

VrbIs DeCanI.

Et pro VIDI SenatVs CVJVVs VirI greMIaLes sIngVLarIter fVerVnt seqVentes:

Regius Judex Vacat.

1. D. Joannes Fidler p.t. Consul.

2. D. Joannes Balthasar Primas.

3. D. Mathias Pettera.

4. D. Joannes Shubert.

5. D. Joannes Veiner senior.

6. D. Joannes Grüner.

7. D. Joannes Lemle.

8. D. Casparus Borcz.

9. D. Joannes Veiner jun.

10. D. Martinus Modritzsky.

11. D. Joannes Trnka.

12. D. Franciscus Stirlinger.

et

*D. Joannes Josephus Boehm Syndicus et Patritius Aulo-Regiensis*²³³ (srov. Příloha č. 6a)

Tomáš Halík tento list přeložil takto:

„Úctyhodné toto sousoší bylo zřízeno a postaveno ke cti neposkvrněné Bohorodičky nákladem duchovního Jana Pettery, faráře Vysokochvojenského a zbožného měšťana královédvorského. K větší jeho velkoleposti a mohutnosti štědře přispěl milostný patron, vysoce urozený pán Athanasius Berger.

Jeho základní kámen byl položen za obvyklých obřadů, jež vykonal důstojný a zbožný děkan starobylého města Josef Rudel u přítomnosti opatrné rady městské, jejíž členové a též představení cechů byli: 1. Pan Jan Fiedler, konšel, 2. Jan Baltasar, primas, 3. Matěj Pettera, 4. Jan Šubrt, 5. Jan Veiner, starší, 6. Jan Grüner, 7. Jan Lemle, 8. Kašpar Borč, 9. Jan Veiner, mladší,

²³³ Děkanství Dvůr Králové nad Labem, Památní kniha čís. III. Děkanství Dvůr Králové nad Labem, farnost sv. Jana Křtitele od roku 1011, opis z roku 1837, s. 116–117.

10. Martin Mořický, 11. Jan Trnka, 12. František Stirlinger a pan Jan Josef Böhm, syndik a starší královédvorský²³⁴.

Zazděný list nenes informace pouze o důvodu a průběhu postavení sloupu, ale zároveň slouží také jako chronogram, kdy každá věta v listu obsažená předkládá číslovky, jejichž součet ukáže jistá čísla. Všechny věty obsahují číslo 1753, tedy rok, kdy začala výstavba sloupu. Níže je předložen zápis se součtem jednotlivých vět. (J odpovídá písmenu I a Y odpovídá písmenům II):

HaeC PYraMIs CoLenDa

(1753)

In honoreM DeI=parae SIne Labe ConCeptae

(1753)

ErreCta aC eXstrVCta est sVMptIbVs PatrIs IoannIs Pettera CVratI ALtoChVognensIs neC non pŸ PatrItŸ AVL0=RegIensIs.

(1753)

In hVJVs VbeIVs robVr aVCta est eX LargItate gratIosI PatronI PraenobILIs DoMInI AthanasŸ Berger

(1753)

CVJVs fVnDaMentaLIIs LapIs posItVs fVIt obserVato rItV assVeto In = et sVb praesentIa.

(1753)

VenerabILIs et DeVotI IosephI RVDeL Vtpote hVJVs VetVstae VrbIs DeCanI.

(1753)

Et pro VIDI SenatVs CVJVs VirI greMIaLes sIngVLarIter fVerVnt seqVentes:

(1753)

Mariánský sloup zhotovil Josef Procházka, sochař z Chrudimi, který byl ale zaměřením především dekorátor²³⁵ a řezbář,²³⁶ na náklady královédvorského rodáka Jana Petery, faráře z Vysokého Chvojna, a jeho bratra Antonína.²³⁷ Zesnulý vysokochvojenský farář Jan Petera odkázal ve své závěti celkovou částku 110 zlatých na stavbu sloupu, k čemuž jeho bratr Antonín připojil částku 614 zlatých. Celkově tedy poskytli částku na zhotovení sloupu 724 zlatých.²³⁸ Autoři, kteří tuto informaci přejali, jako například Tomáš Halík nebo Antonín Konstantin Viták

234 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 80.

235 František NESEJT, *České barokní umění*, Hradec Králové 2000, s. 80.

236 E. POCHE, *Soupis...*, s. 60.

237 T. HALÍK, *Dějiny*, s. 79.

238 Děkanství Dvůr Králové nad Labem, Památní kniha čís. III. *Děkanství Dvůr Králové nad Labem, farnost sv. Jana Křtitele od roku 1011*, opis z roku 1837, s. 115.

počítají s částkou o 10 zlatých menší.²³⁹ Finanční pomoc poskytli také měšťané a ostatní dárci. Mezi nimi například pan Fr. Grüner přispěním 45 zlatých, Šafránek z obce Lukovna částkou 20 zlatých a 45 krejcarů, nebo kostelecký děkan částkou 42 zlatých. Ostatní dárci pak poskytli 83 zlatých a 88 krejcarů. Celková částka na zhotovení sloupu čítala 915 zlatých a 33 krejcarů.²⁴⁰

Podle smlouvy z 1. června 1752, kterou uzavřela městská rada s Josefem Procházkou, měl mariánský sloup obsahovat mimo sochy Panny Marie na vrcholku jehlanu také sochy sv. Jana Nepomuckého, sv. Jana Křtitele a sv. Valentina. Na stranách měly být umístěny reliéfy sv. Františka Serafinského (z Assisi), sv. Františka Xaverského a sv. Aloise.²⁴¹ V konečné podobě došlo k drobným změnám se sochami světců. Svatý Jan Nepomucký a sv. Jan Křtitel na sloupu zůstali, nicméně sv. Valentin byl nahrazen. Stejně tak byly změněny i reliéfy na stranách sloupu, kdy vyobrazení svatého Františka Serafinského na sloupu zůstalo, ale sv. František Xaverský a sv. Alois byli nahrazeni reliéfy sv. Sebastiána a sv. Marie Magdalény. Svatý František Xaverský byl vyobrazen v podobě sochy. K této změně s velkou pravděpodobností došlo po přispění Ferdinanda Athanasia Bergera finanční částkou na stavbu sloupu. Z příspěvku Ferdinanda Bergera, který byl mimo jiné Procházkovým příznivcem, ale také správcem Šporkova panství a majitele Kohoutova dvora, bylo možné nechat zhotovit další sochy, které zdobí mariánský sloup.²⁴² Pravděpodobně bylo z této částky zhotoveno 6 soch stojících okolo sloupu, přičemž sochy sv. Jana Křtitele a sv. Jana Nepomuckého, které byly plánovány podle původní smlouvy se přesunuly na podstavce kolem sloupu a střední část sloupu obsadily jiné sochy svatých.

V roce 1754 byl sloup dokončen a postaven na místo uprostřed hlavního náměstí na důkaz toho, jak „*k mocné orodovnici Marii Panně obyvatelé měštští velikou lnuli úctou*“.²⁴³ Zároveň také chtěli obyvatelé „*své město okrásliti po příkladu jiných měst, jako Jaroměře, jejíž náměstí zdobí rovněž jedinečné sousoší mariánské, jež je dílem vynikajícího sochaře Mat. Brauna*“.²⁴⁴ Mariánský sloup v Jaroměři byl dokončen v 1727,²⁴⁵ tedy o 27 let před sloupem ve Dvoře Králové. Důvod umístění do středu hlavního náměstí lze odvozovat ze zbožnosti barokních lidí. Nejedná se o „*žádný přepjatý katolicismus, ani se tu neoslavovalo vítězství katolíků nad protestanty, které mělo snad sousoší to vyjádřiti, což ani nebylo možno, přihlížíme-li k době,*

239 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 80.

A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 156.

240 Děkanství Dvůr Králové nad Labem, Památní kniha čís. III. *Děkanství Dvůr Králové nad Labem, farnost sv. Jana Křtitele od roku 1011*, opis z roku 1837, s. 115.

241 SOKA Trutnov, f. AMDKnL, inv. č. 166, karton (dále kart.) 65.

242 Antonín SCHULZ, *Smlouva obce Dvora Králové s Josefem Procházkou, sochařem a měšťanem chrudimským r. 1752*, Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze, XVIII, 1910, s. 101.

243 A. K. Viták, *Dějiny...*, s. 156.

244 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 80.

245 Emanuel POCHE, *Matyáš...*, s. 326.

kdy sousoší to vzniklo“.²⁴⁶ V 17. století se v Čechách rozšiřuje kult Panny Marie Neposkvrněného Početí (Immaculaty), a proto vzniká v 17. a 18. století velké množství mariánských sloupů, zakončených právě sochou Immaculaty. Většinou jsou na sloupech vyobrazeni také svatí patroni proti nemocem, zvláště proti moru (sv. Roch, sv. Sebastian, sv. Rosalie nebo sv. Karel Boromejský), patroni proti požáru (sv. Florián) a dále patroni řádu v místě působícího, nebo patroni České země.²⁴⁷ Spolu s kultem Panny Marie Immaculaty se šířila, „*v duchu barokního patriotismu*“²⁴⁸ také úcta k zemským patronům. Největší úctě se těšil sv. Václav, ale do popředí se také dostávala úcta ke svatému Janu Nepomuckému. Tento světec se těšil úctě ještě předtím, než byl oficiálně prohlášen za blahoslaveného, později svatého. Po jeho svatořečení se úcta k němu šířila ještě mnohem více. Dokladem toho může být například stavba Svatojánského oratoria ve Dvoře Králové nad Labem, podle některých autorů zhotovená k 1. výročí kanonizace tohoto světce v roce 1730.²⁴⁹ Pro baroko byl svatý Jan Nepomucký novým světcem a úcta k němu se rychle rozšířila. Tomu předcházela beatifikace a kanonizace Jana Nepomuckého. Dříve, než papež Inocenc XIII. podepsal 31. 5. 1721 dekret o blahořečení, vyzval arcibiskup Khünburg faráře a biskupy v Čechách, aby mu zasílali zprávy o zázracích na počest Jana Nepomuckého. O dva roky později se konaly výslechy 49 svědků ve věci zázraků. Důležitým mezníkem bylo i nalezení „jazyka“ při otevření Janova hrobu v roce 1719, to bylo považováno za další zázrak. Na základě důkazů podepsal papež beatifikační dekret, čímž prohlásil Jana Nepomuckého za blahoslaveného.²⁵⁰ Svatořečení poté proběhlo v Lateránské bazilice v Římě 19. 3. 1729 papežem Benediktem XIII.²⁵¹

Postavení Mariánského sloupu bylo pro dané město vždy velkou událostí. Jednalo se o slavnost, kdy po postavení sloupu nebo sousoší následovaly církevní obřady i světská zábava. Byla to jedna z příležitostí, kdy bylo například možno slyšet hudbu na veřejném prostranství. Tato událost se vždy stávala velkým zážitkem.²⁵² O podobném průběhu mluví i Památní kniha při položení základního kamene. V překladu Tomáše Halíka se lze dočíst, že „*Jeho základní kámen byl položen za obvyklých obřadů, jež vykonal důstojný a zbožný děkan starobylého města Josef Rudel u přítomnosti opatrné rady městské*“.²⁵³ Z toho je patrné, že již položení základního kamene bylo velkou událostí, kterou doprovázely jednak církevní obřady, ale také přítomnost

246 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 80.

247 Vladimír HRUBÝ – Jan ROYT, *Lidová zbožnost ve východních Čechách a Kladsku*, Havlíčkův Brod 1997, s. 13.

248 Tamtéž, s. 19.

249 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám ...*, s. 103.

250 Emanuel VLČEK, *Jan z Pomuku*, Praha 1993, s. 29.

251 Tamtéž, s. 30.

252 J. SLOUKA, *Mariánské a morové sloupy...*, s. 31.

253 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 80.

městské rady. Podobně se poté oslavovaly i výročí spojené s výstavbou sloupu. O tom vypovídá i zápis Antonína Konstantina Vitáka ke stému výročí postavení Mariánského sloupu ve Dvoře Králové: „*Stoletá památka položení základního kamene této sochy konala se u přítomnosti velkého obecenstva dne 8. září 1853 na náměstí způsobem nejskvělejším. Bylyť zde konány velké služby Boží se zpěvem Ambros. „Tě Boha chválíme“ po přiměřené slavnostní řeči, kterouž měl městský děkan P. Václav Krulich*“.²⁵⁴

Takovéto sloupy stavěné na náměstích měly několik cílů. Ze světského hlediska se jednalo především o orientační bod ve městě, zvláště pokud se na vrcholu nacházela pozlacená socha. Sloup, případně sousoší, byl vidět z velké vzdálenosti i kvůli nižší okolní zástavbě. Zároveň mohl plnit i funkci směrovníku situováním podle světových stran nebo tehdejších dopravních cest. Jednou z mnoha dalších funkcí mohlo být také určování času, kdy se například stín Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze kryl při poledni s čarou vyznačenou na dlažbě.²⁵⁵ Žádná z těchto funkcí není u Mariánského sloupu ve Dvoře Králové vyloučena a toto sousoší mohlo mít mimo jiné i některou z výše psaných funkcí.

Cílem z duchovního hlediska pak bylo svěřit místo, kde byl sloup postaven, pod ochranu Panny Marie a svatých patronů. Na dvorském Mariánském sloupu lze nalézt na horní římse sochy sv. Floriána, sv. Vavřince a sv. Kosmy a Damiána. Jak již bylo řečeno výše, svatý Florián je patronem proti požáru a nebezpečí vody,²⁵⁶ sv. Vavřinec je také patronem proti ohni spolu se sv. Floriánem, nicméně jeho patronát je ještě rozšířen proti moru. Zároveň je také například patronem hostinských, pivovarníků a kuchařů.²⁵⁷ Svatí bratři Kosma a Damián jsou patroni proti epidemiím, dále patroni lékařů, lékárníků.²⁵⁸ I samostatně stojící sochy světců mají svůj význam. Jedná se o sochy sv. Ignáce z Loyoly, sv. Františka Xaverského, sv. Jakuba Většího, sv. Norberta, sv. Jana Křtitele a sv. Jana Nepomuckého. Sv. Ignác z Loyoly, zakladatel Tovaryšstva Ježíšova (Jezuitů), je nejen jejich hlavním patronem, ale také proti moru a různým nemocem.²⁵⁹ Stejně jako sv. Ignác je i sv. František Xaverský patronem proti moru a proti bouřím.²⁶⁰ Sv. Jakub Větší, apoštol, je hlavně patronem poutníků, což se odráží na jeho zobrazování, kdy je ve většině případů zobrazen s mušlí a poutnickým kloboukem.²⁶¹ Sv. Jan Křtitel je jednak patronem řemeslníků,²⁶² ale také je hlavní patronem dvorského kostela a celého města Dvora Králové

254 A. K. VITÁK, *Dějiny...*, s. 157.

255 J. SLOUKA, *Mariánské a morové sloupy...*, s. 33.

256 V. SCHAUBER – H. M. SCHINDLER, *Rok ...*, s. 204.

257 Tamtéž, s. 413.

258 Tamtéž, s. 499.

259 Tamtéž, s. 393.

260 Tamtéž, s. 622.

261 Tamtéž, s. 381.

262 Tamtéž, s. 312.

nad Labem.²⁶³ Následující dva světci vyobrazení na mariánském sloupu jsou hlavními patrony české země.²⁶⁴ Jsou jimi sv. Norbert a sv. Jan Nepomucký.

Z duchovního hlediska měl sloup význam i pro obyčejné lidi. Jednalo se o významný náboženský objekt, ve kterém se odrážela zbožnost tehdejších lidí. Před sloupem se smekala pokrývka hlavy, nebo se poklekávalo na koleno podobně jako před kostelem. V některých oblastech se považovalo za nedůstojné, aby kolem procházel průvod hrající světskou hudbu.²⁶⁵

Z toho je patrné, že náboženské sloupy stavěné na náměstích měli velký význam v životě města a jeho obyvatel. Na základě zbožnosti, projevující se v období baroka, vyjadřovali lidé tímto způsobem úctu Panně Marii a svatým patronům, kterým svěřovali své město pod ochranu proti tehdejším katastrofám. K těm největším patřilo nebezpečí požáru, záplav a epidemií. Ačkoliv se na dvorském sloupu nachází patroni proti moru, nejedná se o morový sloup, protože s jeho stavbou není spojena žádná z procházejících vln epidemie této nemoci a sloup byl hlavně postaven „*ke cti neposkvrněné Bohorodičky*“.²⁶⁶

263 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 121.

264 V. REMEŠOVÁ, *Ikonografie...*, s. 46.

Tamtéž, s. 31.

265 J. SLOUKA, *Mariánské a morové sloupy...*, s. 33.

266 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 80.

3.7. Kaple sv. archanděla Michaela

Poslední sakrální stavbou vystavěnou v období baroka byla kaple sv. archanděla Michaela v Podharti. Ta byla postavena v období pozdního baroka mezi lety 1750–1755.²⁶⁷ Ačkoliv je stavba převážně barokní, jsou na ní patrné prvky začínajícího klasicismu (srov. Příloha č. 7).

Vzhledem k neúplným zprávám o této kapli není možné podat ucelenější obraz, který by předkládal význam této stavby. Podhart' je uváděna jako městská část již v matrice z let 1693–1730, nicméně tato stavba je až z poloviny 18. století. Každopádně však důvodem výstavby mohla být myšlenka, aby každá městská čtvrť měla svoji kapli, ve které by se sloužily bohoslužby.

Více než z urbanistického hlediska měla tato kaple význam strategický. Během války o bavorské dědictví zde měl pozorovatelnu pruský král Fridrich II. Veliký, o čemž měl svědčit i nápis ve znění: „Friedrich von Preuzen“, který nechal umístit v kapli.²⁶⁸ Z této kaple pozoroval pohyby rakouských vojsk, které byly umístěny ve městě, nicméně během jednoho pozorování byla vystřelena dělová koule ze Zálesí, kde měl svůj tábor Josef II., směrem do Podhartě a rozbila střechu této kaple. „*Král pruský tím zastrašen, upustil od dalšího pátrání*“.²⁶⁹

Kaple byla v 19. století zasvěcena Panně Marii a toto zasvěcení nese dodnes.²⁷⁰

267 R. ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas...*, s. 20.

268 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 113.

269 T. HALÍK, *Dějiny...*, s. 83.

270 J. LANGFELNER, *Děkanský chrám...*, s. 113.

Závěr

Barokní urbanismus nelze ve Dvoře Králové spatřit jako jednotnou koncepci v rámci celého města, ale spíše jako postupnou barokizaci, kdy jednotlivé stavby pomáhají utvářet barokní vzhled města. Při zmínce o Dvoře Králové nelze v tomto období mluvit o bohatém městě, právě naopak lze mluvit spíše o jisté míře chudoby. Město bylo velmi poškozeno třicetiletou válkou, ze které se postupně vzpamatovalo více než 15 let a jejíž důsledky, hlavně finanční, byly patrné ještě v 1. polovině 18. století. K tomu ještě zasáhl město ničivý požár, po kterém zůstaly stát jen 4 domy a děkanský kostel. Za těchto podmínek se městská zástavba příliš nerozšiřovala a relativně pomalu probíhala i barokizace města.

Z pohledu církevních staveb byla nejstarší barokní stavba postavena v roce 1671. Jednalo se o dřevěnou kapli sv. Jana Křtitele na poušti postavenou v areálu lázní za městem. Při této kapli žili poustevníci, kteří se jednak o kapli starali, ale také si přivydělávali šitím bohoslužebných oděvů. Druhou stavbou byl špitální kostel Nanebevzetí Panny Marie postavený v roce 1677 spolu s novým špitálem na Dolením předměstí. Jedná se o jediné sakrální stavby postavené v 17. století.

Následující stavbou byla kaple sv. Jana Nepomuckého z roku 1718. Ta ovšem byla postavena na náklady Jana Šmída, novoměstského měšťana. Nejedná se tedy o stavbu, která by zatížila městskou pokladnu. Další stavba, Svatojánské oratorium, již byla postavena pravděpodobně z městské pokladny, nicméně až ve 30. letech 18. století. V této době již byla pravděpodobně městská pokladna plnější, čemuž nasvědčuje stavba kostela Povýšení Svatého Kříže v roce 1752 na místě starého kostela a mariánského sloupu o rok později. Nicméně Mariánský sloup byl postaven převážně na náklady Jana Pettery, vysokochvojenského faráře a Františka Athanasia Bergera, správce Šporkova panství. Ostatní finance byly darovány měšťany, což svědčí o lepší životní úrovni obyvatel města a tedy i o tom, že následky války a pohrom byly zažehnány. Barokní sakrální stavby zakončuje kaple sv. archanděla Michaela v Podharti, postavená mezi lety 1750–1755. Dominantou města byl v této době děkanský kostel, nicméně vzhledem k tomu, že se jedná o gotickou stavbu, které se barokní období dotklo pouze v interiérových změnách, není třeba řešit její vliv na barokní urbanismus.

K posouzení urbanistického hlediska poslouží mapa Dvora Králové z roku 1744, na které jsou vyobrazeny již stojící stavby, hlavně ve městě a v blízkosti hradeb. Jedná se tedy o děkanský kostel, špitální kostel Nanebevzetí Panny Marie a kostel Povýšení Svatého Kříže,

ačkoliv ještě v jeho nepřestavěné podobě. Ostatní stavby zde vyobrazeny nejsou, a tedy je vhodné vytvořit rekonstrukční mapu města, která by zahrnovala všechny sakrální stavby tohoto období. Nejvhodnější je rozmezí let 1755–1782, kdy stály všechny výše zmíněné stavby (srov. Příloha č. 1).

Na základě této mapy je zřejmé, že každá městská část, ať se jednalo o vnitřní město obehnané hradbami nebo městské předměstí, měla své místo pro konání bohoslužeb. Ve vnitřním městě se jednalo o děkanský kostel, na Dolením předměstí kostel Povýšení Svatého Kříže, na Taschenbergu kaple sv. Jana Nepomuckého a v Podharti kaple sv. archanděla Michaela. Zároveň další bohoslužebná místa souvisela i s místy, která byla pro barokního člověka obecně důležitá. V těchto souvislostech lze uvést kapli sv. Jana Křtitele v lesních lázních a kostel Panny Marie jako součást špitálu. Jediná městská část, u které nebylo možné zjistit přítomnost kostela nebo kaple ve sledovaném období, bylo Hoření předměstí.

Nelze s jistotou potvrdit, že sakrální stavby ve Dvoře Králové vznikaly za účelem naplnění jednotné barokní koncepce města. Spíše je pravděpodobné, že jejich postupný vznik byl doprovázen individuálními důvody k vytvoření a umístění stavby. Vzhledem k tomu, že se jedná o sakrální stavby, byl zde u všech staveb nábožensky motivovaný důvod k vytvoření dané stavby. K tomu lze ještě přičíst kulturní projevy v daném období, kdy byl například v baroku rozmach poustevnictví, a proto bylo vhodné, aby měl i Dvůr Králové své poustevníky. Ti zároveň mohli ukazovat u kaple sv. Jana Křtitele v duchu barokní teatrálnosti život tohoto světce. S přihlédnutím k tomu, že tato kaple byla postavena v lázních je zde vidět propojení mezi světským a duchovním životem stejně, jako například v nedalekém Kuksu, kde hrabě Špork rovněž vybudoval barokní lázně. Z důvodu lepších prostředků vytvořil rovnou celý komplex, kde se postaral zároveň i o duchovní stránku vybudováním kláštera s kostelem.

Jistou míru teatrálnosti můžeme spatřit i na zbudovaných sousoších, kdy na Svatojánském oratoriu, postaveném ke cti sv. Jana Nepomuckého v době po jeho svatořečení, je tento světec vyobrazen na modlitbách v obklopení andělů. Sousoší je doprovázeno sochami dalších světců. V podobném stylu je zhotoven i mariánský sloup, kde je na vrcholu socha Panny Marie Immaculaty a uprostřed sloupu sochy dalších světců. Celý sloup je rovněž obklopen ještě dalšími sochami svatých. Ačkoliv je důvod umístění Svatojánského oratoria nejistý, u mariánského sloupu lze hovořit o čestném místě uprostřed hlavního náměstí. Tím byl mimo jiné vytvořen důležitý orientační bod na náměstí, viditelný z velké vzdálenosti. Jeho další funkce, jako například směrovníku nebo „slunečních hodin“, nelze s jistotou prokázat. Nicméně se

jednalo o velmi důležitou stavbu ze světského i duchovního hlediska zvláště ve sledovaném období.

Ačkoliv tato práce zachycuje všechny dostupné poznatky získané z pramenů a literatury, nebylo možné nalézt veškeré souvislosti místních sakrálních staveb s barokním urbanismem ve Dvoře Králové. Tento směr se tak může stát předmětem dalšího zkoumání v této oblasti a přinést nespočet dalších hodnotných poznatků.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Děkanství Dvůr Králové nad Labem, *Památní kniha čís. III. Děkanství Dvůr Králové nad Labem, farnost sv. Jana Křtitele od roku 1011*, opis z roku 1837.

Státní okresní archiv v Trutnově, fond Archiv města Dvora Králové nad Labem.

Edice

Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorskú od smrti Husovy až do doby Koniášovy, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1913.

Jich Milostí královen Českých urození páni Podkomoři a Hofrychtěři, ed. Antonín Schulz, Dvůr Králové nad Labem 1910.

VON BIENENBERG, Carl Joseph, *Pokus o stručné dějiny města Dvora Králové, v nichž je obsaženo XXX listin*, Dvůr Králové nad Labem 2020.

Literatura

BĚLINA, Pavel a kol., *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IX.*, Praha 2011.

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona, Český ekumenický překlad, Praha 2016.

BLAŽÍČEK, Oldřich, *Sochařství baroku v Čechách*, Praha 1958.

BLAŽÍČEK, Oldřich, *Umění baroku v Čechách*, Praha 1967.

CECHNER, Antonín, *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Královéhradeckém*, Praha 1904.

CROÏ, Jana, *Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence*, Hradec Králové 2014.

FREIMANOVÁ Milena (ed.), *Matyáš Bernard Braun 1684–1738*, Praha 1988.

HALÍK, Tomáš, *Dějiny Dvora Králové nad Labem*, Dvůr Králové nad Labem 1926.

HÁJEK, Pavel, *Česká krajina a baroko*, Jičín 2019.

- HERBEN, Jan, *Jan Nepomucký*, Praha 1920.
- HEYDUK, Josef, *Svatí církevního roku*, Praha 2012.
- HORPENIAK, Vladimír (ed.), *Sv. Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách*, Praha 1995.
- HRDINA, Ignác Antonín, *O hraběti Šporkovi, jeho Kuksu a Královédvorskou*, Červený Kostelec 2020.
- HRUBÝ, Vladimír – ROYT, Jan, *Lidová zbožnost ve východních Čechách a Kladsku*, Havlíčkův Brod 1997.
- HRŮZA, Jiří – ZAJÍC, Josef, *Vývoj urbanismu I.*, Praha 1997.
- JONOVÁ, Jitka – MARTÍNEK, Radek, *Liturgické textilie a jejich památková ochrana*, Olomouc 2020.
- KIBIC, Karel, *Vývoj architektury a urbanismu III, Architektura renesanční a barokní*, Praha 1983.
- KOLDA, Jindřich, a kol., *Kuks – granátové jablko*, Praha 2015.
- KOTRBA, Viktor, *Česká barokní gotika*, Praha 1976.
- KRSKOVÁ, Dagmar, *Královny a jejich věnná města*, Dvůr Králové nad Labem 2001.
- LANGFELNER, Josef, *Děkanský chrám svatého Jana Křtitele a Panny Marie Ochránkyně ve Dvoře Králové nad Labem*, České Budějovice 2017.
- LÍBAL, Dobroslav (ed.), *Umění věků*, Praha 1957.
- MARTÍNEK, Karel, *Omyly, nepravdy a polopravdy v rané historii města*, Vlastivědné čtení 2, 2008, s. 36–52.
- NESEJT, František, *České barokní umění*, Hradec Králové 2000.
- PAVLÍČEK, Martin, *Severin Tischler, sochař na pomezí Moravy a Čech*, Olomouc 2008.
- POCHE, Emanuel, *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Královédvorském*, Praha 1937.
- POCHE, Emanuel, *Matyáš Bernard Braun*, Praha 1986.
- POCHE, Emanuel, *Příspěvek k činnosti Braunova spolupracovníka Thényho na Jaroměřsku*, Umění III, 1930, s. 136–140.
- REMEŠOVÁ, Věra, *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1991.
- ROUP, Radomír, *Kaple sv. Jana Nepomuckého*, Vlastivědné čtení 8, 2020, s. 15–17.
- ROUP, Radomír, *O revizi našich představ*, Vlastivědné čtení 1, 1994, s. 16–17.
- ROUP, Radomír, *Rytíř K. J. z Bienenbergu a jeho dějiny Dvora Králové nad Labem*, Krkonoše – Podkrkonoší 6, 1972, s. 27–41.

- ROŽMBERSKÝ, Petr – KRČMÁŘ, Luděk, *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*, Domažlice 2014.
- SCHAUBER, Vera – SCHINDLER, Hanns Michael, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 2002.
- SCHEINOSTOVÁ, Alena, *Ve službách Královny nebes i pozemšťanů*, Katolický týdeník 20, 2010, s. 4.
- SCHULZ, Antonín, *Průvodce Dvorem n. L.*, Dvůr Králové nad Labem 1921.
- SCHULZ, Antonín, *Smlouva obce Dvora Králové s Josefem Procházkou, sochařem a měšťanem chrudimským r. 1752*, Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze, XVIII, 1910, s. 99–101.
- SLOUKA, Jiří, *Mariánské a morové sloupy Čech a Moravy*, Praha 2010.
- STEJSKAL, František, *Svatý Jan Nepomucký*, Praha 1922.
- ŠIMŮNEK, Robert a kol., *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 34, Dvůr Králové nad Labem*, Praha 2022.
- ŠKODA, Eduard, *Pražské svatyně*, Praha 2002.
- TEIGE, Josef – HERAIN, Jan, *Staroměstský rynek v Praze*. Praha 1908.
- VITÁK, Antonín Konstantin, *Dějiny královského věnného města Dvora Králové nad Labem*, Praha 1867.
- VLČEK, Pavel, *Umělecké památky Prahy. Staré město Josefov*, Praha 1996.
- VLČEK, Emanuel, *Jan z Pomuku*, Praha 1993.
- VOTOUPAL, Igor, *K původu malířů Josefa (1730–1802) a Václava (1733–1799) Kramolínů*, Umění LII, č. 5, 2004, s. 452–454.
- ZAHRADNÍK, Pavel, *Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů*, Bibliotheca Strahoviensis 2, 1996, s. 69–100.

Přílohy

Příloha č. 1: Rekonstrukční mapa sakrálních staveb ve Dvoře Králové nad Labem.

Příloha č. 2: Mapa z roku 1744.

Příloha č. 3: Veduta města s vyobrazením Panny Marie.

Příloha č. 4: Svatojánské oratorium.

Příloha č. 4a: Apotheóza sv. Jana Nepomuckého.

Příloha č. 4b: Ozdobný štítek s vyobrazením Panny Marie.

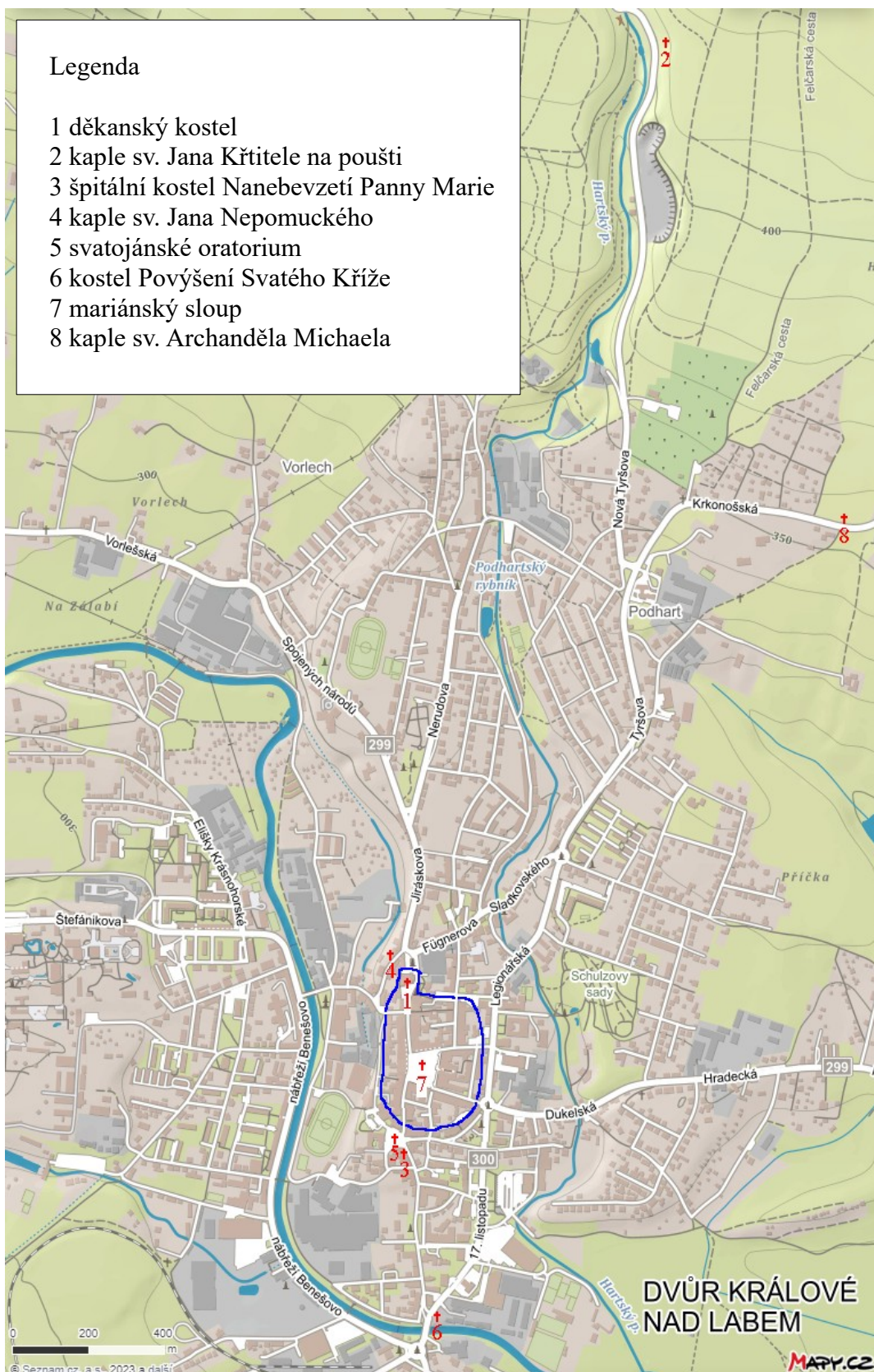
Příloha č. 5: Kostel Povýšení Svatého Kříže.

Příloha č. 5a: Iluzivní oltář od Josefa Kramolína.

Příloha č. 6: Mariánský sloup.

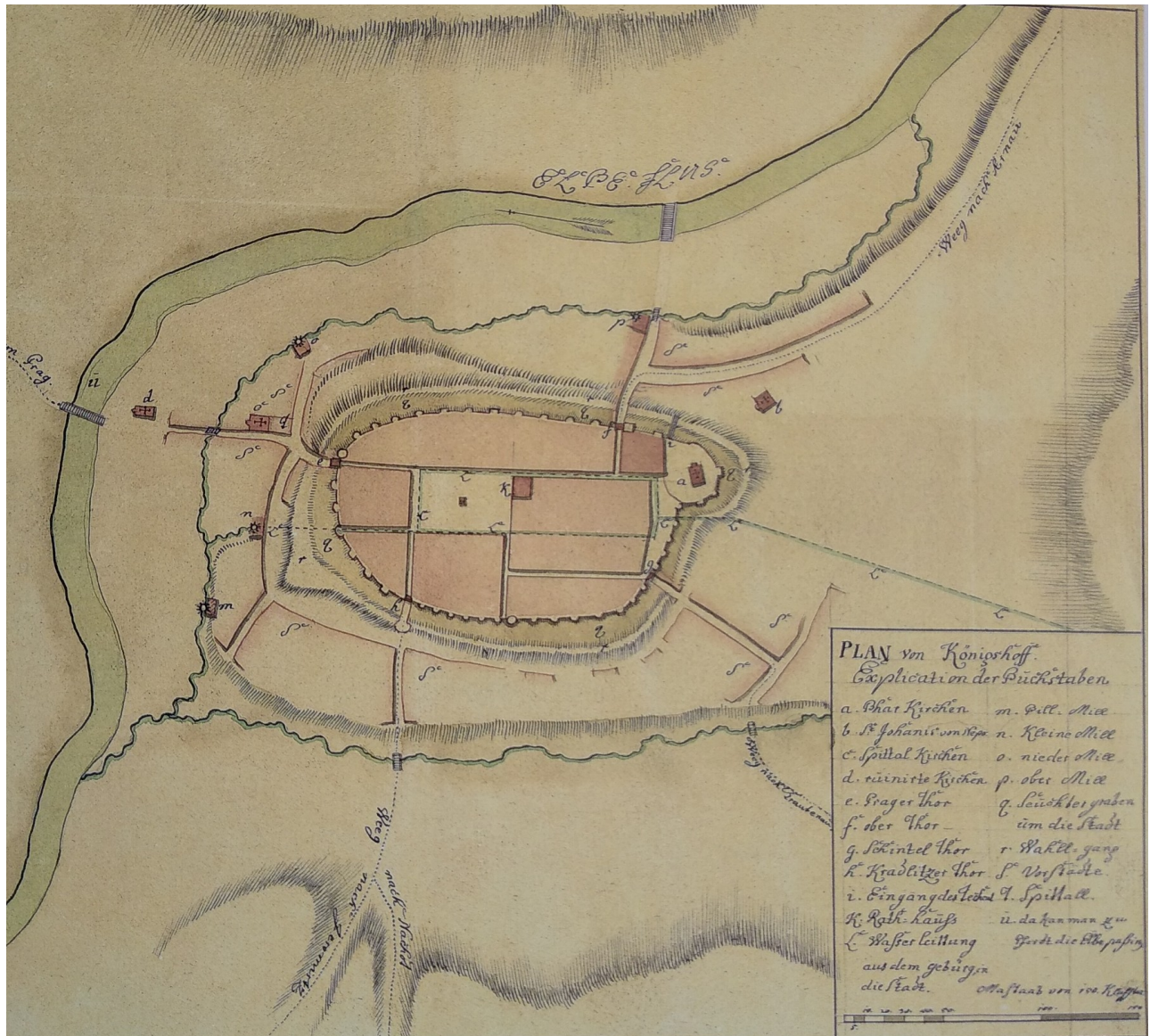
Příloha č. 6a: Opis zakládací listiny mariánského sloupu.

Příloha č. 7: Původní vzhled kaple sv. archanděla Michaela.

Příloha č. 1: Rekonstrukční mapa sakrálních staveb ve Dvoře Králové nad Labem.

(autor)

Příloha č. 2: Mapa z roku 1744.

(Robert ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 34, Dvůr Králové nad Labem*, Praha 2022, mapa č. 4)

Příloha č. 3: Veduta města s vyobrazením Panny Marie.

(Antonín SCHULZ, *Průvodce Dvorem n. L.*, Dvůr Králové nad Labem 1921, obr.3.)

Příloha č. 4: Svatojánské oratorium.

(foto autor)

Příloha č. 4a: Apotheóza sv. Jana Nepomuckého.

(foto autor)

Příloha č. 4b: Ozdobný štítek s vyobrazením Panny Marie.

(foto autor)

Příloha č. 5: Kostel Povýšení Svatého Kříže

(foto autor)

Původní stav

Současný stav

Příloha č. 5a: Iluzivní oltář od Josefa Kramolína.

(Josef LANGFELNER, *Děkanský chrám svatého Jana Křtitele a Panny Marie Ochránkyně ve Dvoře Králové nad Labem*, České Budějovice 2017, s. 17.)

Příloha č. 6: Mariánský sloup.

(foto autor)

Haec Praesentis Calendae
In honore M D I para sine Labe Concepta
Caecae CXVta est SVM IV Patris Joannis Pettera Civitatis
Chvognensis, nequen p[ro]p[ri]a Patris IV Avlic. Reglensis.
IV Ver IV rob[or]a Vta est XLargitate gratios[us] Patris
Francis Illis Domini Athanasii Berger
IVs f[und]a Mentalis Lap[is] post IVs f[und]at observato IVs Veto
In = et s[ub] praesentia.
Venerabilis et Devoti Josephi Videl Vpote h[ab]it[us] V[er]v[er]ta
V[er]v[er]ta De Can[on]icis
VIDI Senas CVIVs VI I GreMI Les sing[ular]iter Verit
Sequentes:

1. S. Joannes Fidler p[ro]p[ri]a. Civit.	8. S. Gasparus Boer
2. S. Joannes Balthasar Primas	9. S. Joannes Veiner junior
3. S. Chathins Pettera	10. S. Martinus Thoreitzi
4. S. Joannes Schuberth	11. S. Joannes Trnja
5. S. Joannes Veiner senior.	12. S. Franciscus de Linget
6. S. Joannes p[ro]p[ri]a	
7. S. Joannes Lemle	

S. Joannes Josephus Bohm
Syndicus Patri[st]ice
in le[git]ime reg[ist]ratis.

Příloha č. 6a: Opis zakládací listiny mariánského sloupu.

(Státní okresní archiv v Trutnově, fond Archiv města Dvora Králové nad Labem, inventární číslo 11, kniha 1.)

Příloha č. 7: Původní vzhled kaple sv. archanděla Michaela.

(dostupné online:

http://www.fotohistorie.cz/Kralovehradecky/Trutnov/Dvur_Kralove_nad_Labem/Dvur_Kralove_-_Nova_Podha/Default.aspx)